

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta humanitních studií

Bakalářská práce

Vizuální prezentace Romů v českém tisku
a její možný vliv na současné všeobecné postoje české veřejnosti

Autor: Jana Pečenková

Vedoucí práce: Dr. Dana Moree

OBSAH

1. ÚVOD	3
1.1 ÚVOD DO PODSTATY PRÁCE	3
1.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY A CÍL PRÁCE	4
2. DŮLEŽITOST OBRAZU V DNEŠNÍM SVĚTĚ	4
2.1 VIZUÁLNÍ SOCIOLOGIE	4
2.2 VZRŮST VÝZNAMU OBRAZU V DNEŠNÍM SVĚTĚ	5
2.3 FOTOGRAFIE RELEVANTNÍ PRO SOCIOLOGICKÉ ZKOUMÁNÍ	7
2.4. FUNKCE FOTOGRAFIE V SOCIOLOGICKÝCH ZKOUMÁNÍCH	9
3. ÚVOD DO ROMSKÉ PROBLEMATIKY	10
3.1 ROMOVÉ MEZI NÁMI	10
3.2 MASMÉDIA A JEJICH VLIV	12
4. ROMOVÉ A OTÁZKA IDENTITY	13
4.1 IDENTIFIKACE A IDENTITA	13
4.2. ABSENCE IDENTITY, DŮSLEDKY SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ	15
4.3 VYMEZENÍ „MY“ V OPOZICI K „ONI“	17
5. METODA VÝZKUMU	18
5.1 VYMEZENÍ VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU	18
5.2 KVANTITATIVNÍ OBSAHOVÁ ANALÝZA	19
5.3 VÝBĚR PRAMENE SNÍMKŮ	21
5.4 VÝBĚR VZORKU SNÍMKŮ	22
5.5 VYTVOŘENÍ PROTOKOLU KÓDOVÁNÍ FOTOGRAFICKÉHO MATERIÁLU	22
5.5.1 <i>Nalezené kategorie pro kvantitativní analýzu</i>	23
5.5.2 <i>Přiřazení kódu k nalezeným kategoriím pro kvantitativní analýzu</i>	29
5.6 VÝSLEDNÁ KVANTITATIVNÍ ANALÝZA	30
6. ZÁVĚRY	35
6.1 ZÁVĚRY TÝKAJÍCÍ SE METOD SPOJENÝCH S ONTOLOGIÍ SNÍMKU	35
6.2. ZÁVĚRY TÝKAJÍCÍ SE METOD SPOJENÝCH S PSYCHOLOGICKÝM HLEDISKEM	36
6.3. ZÁVĚRY TÝKAJÍCÍ SE METOD SPOJENÝCH SE SOCIÁLNÍM HLEDISKEM	38
6.4 ZÁVĚR – SHRNUTÍ	39
6.5 OMEZENÍ VÝZKUMU	42
7. POUŽITÁ LITERATURA	43
8. PŘÍLOHY	44

1. Úvod

1.1 Úvod do podstaty práce

Téma bakalářské práce „Vizuální prezentace Romů v českém tisku a její možný vliv na současné všeobecné postoje české veřejnosti“ jsem si zvolila proto, že mě tematika problematiky integrace Romů v České republice zajímá. Navíc pracuji v oblasti mediální kultury a s tím související obor chci také vystudovat v navazujícím magisterském studiu. Proto jsem tato dvě témata spojila v analýze, která je náplní mé práce. Zaměřila jsem se nikoliv na verbální, ale na vizuální prezentaci Romů v českém tisku. Předmětem mé analýzy jsou tedy fotografie Romů objevující se v českém tisku, které jsou tak dosažitelné širokému okruhu čtenářů a mohou proto pomáhat utvářet všeobecné postoje české veřejnosti vůči Romům. Snažila jsem se odhalit určité opakující se metody, které se užívají při fotografování takových snímků a následně stereotypy, které se tak na daných fotografiích objevují a které nám nevědomky pomáhají utvářet si obraz Romů. K tomu dochází především proto, že je naše společnost ovládaná prostředky masového sdělení, které jsou nástrojem permanentní socializace.

Dala jsem přednost vizuální analýze především proto, že si myslím, že na nás vizuální vjemy právě v dnešním světě útočí s poměrně velkou intenzitou. Prostředí našeho sociálního života je přeplněno obrazy a vizuální projevy okolního světa jsou výraznější a rozmanitější než kdykoliv dříve, což nám také zostřuje vnímavost vůči těmto podnětům. To co způsobilo ono narůstající vizuální nasycení světa, jsou určité procesy typické pro moderní společnost. Mezi ně patří například civilizační a technický rozvoj, urbanizace, komercializace nebo jevy spojené se vznikem konzumní společnosti (reklama, růst spotřeby, zábavní podniky, ...).

Právě fotografie je médium, které dokáže tuto ohromnou a rozmanitou vizuálnost výborně zachytit. Předmětem fotografického záznamu mohou být stejně tak vizuální představy (zachycení již existujících obrazů – reklamy, transparentu, apod.) jako vizuální projevy (zachycení různých vizuálních projevů sociálního života – dav na náměstí, zákazníci v supermarketu, apod.) sociálního života.

Dnešní sociologie využívá k výzkumu především verbálních metod jako je dotazník, anketa, rozhovor, apod. Velmi přínosné však také mohou být metody, jejichž ústředním bodem je pozorování. Takové metody využívá např. kulturní antropologie či etnografie. Právě z nich začínají určité normy pozorování čerpat i některé metody sociologického zkoumání. Jednou z nich je i obsahová analýza, kterou jsem si zvolila pro svůj výzkum. Jak jsem již

zmínila výše, využívám při své analýze fotografie, které se teprve v poslední době staly středem zájmu sociologického zkoumání jako prostředek obohacení sociologického vědění.

Abych si v závěru mohla odpovědět na zvolené výzkumné otázky, zabývala jsem se v práci třemi důležitými oblastmi. Nejprve je to oblast vizuální sociologie, kde jsem se zaměřovala především na fotografii a její úlohu v sociologickém zkoumání. Následuje pak oblast týkající se identity (respektive role identity v romské problematice), a především její role v případě, kdy je ze strany majority nějak negativně determinována. A nakonec přistupuji již k metodologické části, tedy k samotné analýze fotografií.

1.2 Výzkumné otázky a cíl práce

Výzkumné otázky na jejichž základě provádím následnou analýzu, jsem si zvolila dvě. Jaké časté metody, prvky či kompozice se vyskytují na fotografiích Romů objevující se v českém tisku? A jak mohou tyto jevy objevující se na daných fotografiích působit na českou veřejnost, ke které se tyto fotografie dostávají, a ovlivňovat tak její všeobecné postoje vůči Romům?

Cílem mé práce je zjistit, jaké metody, prvky či kompozice se objevují na fotografiích Romů v českém tisku nejčastěji a s pomocí zjištěných jevů se pokusit nastínit, jak mají dané fotografie na potenciálního diváka (v mém případě čtenáře) působit a jak tedy mohou následně takové fotografie ovlivňovat a pomáhat utvářet všeobecné postoje české veřejnosti vůči Romům.

2. Důležitost obrazu v dnešním světě

2.1 Vizuální sociologie

Vizuální sociologie je věda zabývající se výzkumem vizuálních, vlastníma očima pozorovatelných aspektů sociálního světa. Mezi ně patří všechny složky tzv. vizuální kultury, která pokládá za svůj předmět všechny formy obrazových představ realizovaných v lidské kultuře – v malířství, grafice, sochařství, fotografii, reklamě, filmu, videu počítačových hrách, internetu, apod.¹

¹ Sztompka, P. (2007): Vizuální sociologie, Fotografie jako výzkumná metoda. Praha, Slon.

Předmětem této práce však bude pouze jedna složka vizuální sociologie a to je fotografie. V rámci vizuální sociologie představuje fotografie, resp. její obraz nejen svébytný předmět zkoumání, ale také prostředek poznání života společnosti. Pro vizuální sociology je nejen pořizování fotografií, ale také jejich prohlížení velmi tvůrčí činností. Intenzivní styk s daným fotografickým materiálem totiž značně prohlubuje citlivost k určitým aspektům sociálního světa, které se dále mohou stát také předmětem samostatného fotografování.

Vizuální sociologie se tedy mimo jiné snaží o to, aby „vidění“ (zrak, jež má v našem každodenním životě tak velkou roli), již nebylo považováno pouze za okrajový předmět zájmu při zkoumání našeho sociálního řádu. Sociologové totiž velmi dlouho považovali za jediný možný přínos fotografie zachycení společenských jevů (obzvláště projevů tzv. materiální kultury) či v pouhé ilustraci verbálních textů, jež nebyla schopná přinést žádné nové vědecké obsahy. Teprve později se přišlo na to, že fotografie nemusí být pouhým způsobem zápisu dat, ale médiem, jehož prostřednictvím je možné dosáhnout nového vědění a kritické perspektivy.²

2.2 Vzrůst významu obrazu v dnešním světě

Dnešní společnost je zcela jistě nasycená obrazy. Sociologové tyto obrazy (především fotografie) podrobují určitým analýzám, aby se tak o dnešní společnosti dozvěděli stále více informací. Je však třeba upozornit na to, že o společnosti nevyprávějí jen záměrně vytvořené obrazy, ale zkrátka vše co může podléhat zrakové interpretaci a může být ve chvíli zachyceno například fotoaparátem. Sociologové, kteří se zabývají interpretací obrazů, tedy ti kteří bádají v oboru vizuální sociologie, se zajímají o jakékoliv vizuální projevy sociálního života, které jsou zachytitelné okem a které se jakkoliv týkají problematiky společnosti.

Nasycenost společnosti vizuálními projevy se odvíjí od míry rozvoje moderní a postmoderní společnosti. Růst množství vizuálních projevů v dané společnosti tedy souvisí s určitými procesy, které jsou typické pro moderní společnosti. Jedním z těchto procesů je rychlý civilizační a technický rozvoj, který má za následek nárůst různých objektů a předmětů vytvořených člověkem. Ty nějak vypadají, jsou barevné, mají určitý tvar, apod., a tyto charakteristiky jsou stále rozmanitější a zajímavější. Dalším procesem je pak urbanizace, která se projevuje dominancí městského způsobu života. A právě ve městech nalezneme velmi bohaté a rozmanité vizuální prostředí sociálního života. Důležitým procesem, který působí na vizuální projevy je i komercializace. Trh zboží je přesycený a proto se klade stále větší důraz

² Sztompka, P. (2007): Vizuální sociologie, Fotografie jako výzkumná metoda. Praha, Slon.

na konkurenceschopnost zboží, tedy udělat ho zajímavější než ostatní zboží. S tímto procesem se pak úzce pojí poslední aspekt a to je vznik konzumní společnosti. Aby bylo prodávané zboží pro zákazníky stále atraktivní, musí být neustále zajímavé a originální. Tento boj o konkurenceschopnost s sebou přináší neuvěřitelné množství prvků, které neustále obohacují vizuálnost, se kterou jsme v kontaktu každý den, neustále. Konkurenční boj se dnes zaměřuje samozřejmě na reklamu, ale stále více také na výstavbu obrovských nákupních center, která jsou přímo přehlídkou vizuálních vjemů, které na potenciální zákazníky útočí doslova na každém rohu.³

Nasyčenost vizuálními projevy se nemusí týkat jen stupně rozvoje společnosti, ale často se také různí v závislosti na sociálních skupinách. Předně se mohou rozdíly projevovat v rámci kulturních rozdílů mezi jednotlivými společnostmi. Některé společnosti se vyznačují vizuální expresivitou (důraz kladou na pohyby těla, mimiku, tanec, oděv, ornamenty, apod.) a jiné naopak expresivitou verbální. Vizuální projevy se také v různém množství objevují v různých kontextech sociálního života. Silně vizuálně motivované jsou nejčastěji kontexty sakrální neboli posvátné vyznačující se svátečností, neobvyklostí (např. náboženské oslavy, rodinné obřady, rituály, apod.). Naproti tomu kontexty profánní neboli světské, všední jsou vizuálními projevy prostoupeny daleko méně (příkladem je práce, vzdělání, apod.). Značné rozdíly ve vizuálnosti se nakonec objevují také v různém prostředí a sociálních třídách. Často je každodenní život vyšších tříd obecně mnohem více vizuální, protože je tím navenek demonstrován majetek a vyšší postavení. Tyto znaky vyššího postavení a moci jsou pak velmi časté především v autokratických společnostech.⁴

Fotografujeme-li různé vizuální projevy sociálního života, můžeme na fotografiích zachytit jak tzv. vizuální představy, tak vizuální projevy.⁵ Oboje však na fotografii považujeme za hodnotná vizuální fakta. O vizuálních představách hovoříme, zachytíme-li na snímku již existující obrazy (reklamy, billboardy, atd.). Jedná se tedy o vytváření obrazů obrazu. Takovéto snímky však umožňují dvojí interpretaci. První je interpretace vyfotografovaného obrazu (oné reklamy, billboardu, transparentu) a druhou je interpretace vlastní fotografie (jak je billboard zakomponován do kontextu celého okolí, apod.). Vizuální projevy naopak nalezneme na fotografiích, kdy tvoříme fotografický obraz různých vizuálních projevů sociálního života (např. veřejný politický projev, nakupování v nákupním centru,

³ Baudrillard, J. (1994): Simulacra and Simulation.

⁴ Sztompka, P. (2007): Vizuální sociologie, Fotografie jako výzkumná metoda. Praha, Slon.

⁵ Sztompka, P. (2007): Vizuální sociologie, Fotografie jako výzkumná metoda. Praha, Slon.

atd.). U takovýchto snímků je tedy možná pouze jedna interpretace a to přímo zachycených pozorovaných jevů.

Pro sociologa, který chce tedy společnost zkoumat za pomoci vizuálních projevů sociálního života, je naprosto nezbytná vizuální představitost, která musí být naučená na vysokou vnímavost veškerých vizuálních projevů především každodenního života. Taková vnímavost registruje narůstající a stále rozmanitější obrazy ve sféře sociálního života. Doslova můžeme onu vizuální představitost definovat jako: „vnímání těch aspektů sociálního života, které jsou vnějšími, pozorovatelnými ukazateli aktivitu subjektu, sociální struktury, kulturní regulace a proměn společnosti“. „K těmto aspektům náleží na jedné straně vizuální představy a na straně druhé vizuální projevy.“⁶

Tato vizuální představitost však neznamená pouze vnímání, ale aktivní pozorování a vyvolávání a třídění vjemů prostřednictvím koncentrace pohledu. Když pak takové umění vizuální představitosti spojíme s použitím fotoaparátu, získáme fotografie, které jsou plně hodnotných vizuálních faktů, které mohou být zkoumány vizuálními sociology, jejichž závěry nám tak mohou poskytnou nové a cenné informace o lidských společnostech.

2.3 Fotografie relevantní pro sociologické zkoumání

Fotografujeme-li nebo interpretujeme získané fotografické materiály, pronikáme do vizuálně uchopitelných, z vnějšku pozorovatelných aspektů sociálního života, jinak řečeno – k vizuálním faktům. Mezi ně patří veškeré pozorovatelné předměty, lidi, situace, místa, atd.⁷ Pro sociologická zkoumání jsou však relevantní pouze ta fakta, která se jakkoliv týkají očitelné činnosti člověka.

Objekty a jevy vyskytující se na fotografii jsou samozřejmě pro sociologické zkoumání různě důležité. Na fotografiích lze pozorovat tzv. kontexty a aspekty.⁸ Kontexty jsou typické oblasti sociálního života, jichž se lidé účastní během svého každodenního fungování a také v průběhu celého svého života. Mezi nejdůležitější z nich patří: rodinná domácnost, spotřeba, cesty, smrt, náboženství, vzdělání, politika, umění, rekreace, apod. V rámci kontextů pak lze sledovat následující aspekty: jednotlivce, jejich činnosti, vzájemné interakce, skupiny, kulturu a prostředí.

⁶ Sztompka, P. (2002): Socjologia. Analiza społeczeństwa. Krakow, Znak. In: Stompka, P. (2007): Vizuální sociologie, Fotografie jako výzkumná metoda. Praha, Slon.

⁷ Emmison, M., Smith, P. (2000): Researching the Visual. London, Sage.

⁸ Sztompka, P. (2007): Vizuální sociologie, Fotografie jako výzkumná metoda. Praha, Slon.

Co se týče jednotlivců, zajímají nás nejprve fyzické znaky (pohlaví, věk, rasa, vzrůst, postava, atd.). Dále pozorujeme oblečení, výraz tváře, gesta, ale také určité symbolické znaky, které nám něco naznačují (symboly společenského statusu, uznání, prestiže). U lidských činností je na první pohled pozorovatelné chování lidí, jehož skrytý smysl si však můžeme pouze domýšlet. Je velmi různorodé a plní také různé funkce v různých kontextech sociálního života. Pod vzájemnými interakcemi jsou pak míněné vzájemně usměřňované činnosti nejméně dvou osob. U nich je třeba všimnout si především prostorového rozmístění partnerů a pozorovatelné symboliky. Při kolektivních činnostech si všimáme hlavně početnosti, tvaru, formy či struktury prostoru, ale také cíle nebo charakteru. Zachycování kolektivních činností je typické pro novinovou, reportážní fotografii. Při pozorování aspektu kultury narážíme jednak na předměty materiální kultury, také pak na kulturu uměleckou a symbolickou. Móda je například dobrým ukazatelem kulturních standardů krásy a ikonografické znaky zákazu či příkazu pak symbolizují typické rysy normativní kultury. Konečně aspekt prostředí pak může zachycovat jak přírodní objekty, na nichž je patrná činnost člověka, tak prostředí umělé (technická civilizace, apod.), ale také prostředí interiéru (domácí prostředí, pracoviště, supermarket, ...).

Shrneme-li všechny kontexty a aspekty, zjistíme, že máme téměř sto kategorií jevů, událostí a předmětů, které jsou dostupné zrakovému pozorování a lze je zachytit fotografickým obrazem. Pro přehlednost přikládám tabulku⁹ veškerých vizuálních faktů, které jsou na fotografii pozorovatelné.

ASPEKTY ->	Jednotlivec	Činnost	Interakce	Kolektivita	Kultura/Technika	Prostředí
KONTEXTY:						
Domácnost	dítě	vaření	rodinná večeře	rodina	nábytek	bydlení
Práce	horník	rubání	spolupráce	parta	sbíječka	důl
Spotřeba	zákazník	nákup	transakce	nakupující	reklama	obchod
Cestování	turista	prohlížení	výklad	zájezd	památky	hotel
Nemoc	lékař	terapie	výzkum	zdrav. personál	tomograf	nemocnice
Smrt	hrobník	pohřeb	kondolence	smuteční hosté	Dušičky	hřbitov
Vzdělání	učitel	výklad	zkouška	třída	projektor	škola
Náboženství	kněz	bohoslužba	zpověď	věřící	oltář	kostel
Politika	poslanec	hlasování	spor	voliči	rozprava	parlament
Věda	profesor	výzkum	seminář	studenti	knihy	univerzita
Umění	umělec	malování	pózování	bohéma	kompozice	muzeum
Rekreace	rekreant	opalování	zábava	lázeňští hosté	surfing	lázně
Sport	závodník	hra	utkáni	tým	fotbal	stadion
Válka	voják	střelba	boj	oddíl	puška	bitevní pole

⁹ Tabulka vizuálních faktů je převzatá z knihy: Sztompka, P. (2007): Vizuální sociologie, Fotografie jako výzkumná metoda. Praha, Slon

Pozn.: V tabulce je uveden pouze jeden příklad pro každou kategorii. Ve skutečnosti jich je samozřejmě mnohem více.

2.4. Funkce fotografie v sociologických zkoumáních

Jako jeden z prvních mluvil o funkcích fotografie v sociologických zkoumáních Edward Hall, který tvrdil, že je důležité zabývat se tím, jak zaznamenat informace na fotografický film a jak pak tyto informace z filmu získat.¹⁰ V dnešní době lze v příručkách vizuální sociologie nalézt zhruba šest takovýchto funkcí.

Jako první se uvádí stimulace pozornosti a představitosti. A to jednak ve schopnosti záměrného výběru vhodných témat pro sociologická zkoumání, rozlišení okrajových a dominantních objektů, pozadí dominantních objektů, zachycení spontánních a intuitivních postřehů, jejichž smysl může být nalezen až později, ale také ve schopnosti analyzovat nalezené fotografie po stránce jejich sociologické výpovědi.

Další funkcí pak může být heuristická inspirace. Zkoumání fotografického materiálu (o to víc pochází-li z různých kultur) může sociologa inspirovat k novým výzkumným hypotézám, které mohou vést k odhalení existujících tendencí. Může ho také přivést například k novým sociologickým kategoriím, které byly dosud přehlíženy, apod. Je však třeba dbát na to, aby byly takovéto analýzy a výzkumy vždy doprovázeny systematickou a metodologickou vědeckou prací.¹¹

Další funkcí je pak záznam a dokumentace vizuálních faktů. Tomu můžeme rozumět tak, jako že se jedná o zachycení nějakého prchavého okamžiku, momentu, jevu, který může být podroben pozdější analýze a interpretaci. Toho se dá na fotografii využít především například v případech, kdy je na snímku zachycen nějaký obraz vizuálně velmi bohatý. Na takovém snímku je pak možné detailně prozkoumat jevy a situace, které bychom v daném okamžiku pouhým okem nepostřehli. Fotografie navíc následně umožňuje zvýšit objektivitu nalezených postřehů prostřednictvím opakovaného pohledu z časového odstupu a konfrontace se snímky podobného charakteru.

Jako další funkci je třeba pro doplnění uvést tu, že fotografie plní záminku k fotografickému rozhovoru nebo diskusi v ohniskové skupině, kdy je zajímavou metodou nejprve interpretace fotografií, na nichž jsou objekty, které jsou respondentovi blízké a

¹⁰ Collier, J., Collier, M., Hall, E.T. (1986): *Visual Anthropology: Photography As a Research Method*. Albuquerque, University of New Mexico Press.

¹¹ Sztompka, P. (2007): *Vizuální sociologie, Fotografie jako výzkumná metoda*. Praha, Slon.

následně z druhé strany interpretace obdobných snímků, které však vyfotografoval respondent sám.

Jinou funkcí pak může být dodání ilustračního materiálu k sociologickým pojmům, kategoriím a zákonitostem. A nakonec využití fotografie k praktickým cílům, například při obhajobě určitých hodnot v sociální kritice, apod. Tato funkce už ale zdá se, překračuje hranice sociologie.

Opomeneme-li tyto funkce fotografie, které jsou zmíněné ve všech příručkách vizuální sociologie, obohacují fotografie sociologický materiál také a možná především o snímky, které zachycují svět, který se každým dnem mění v důsledku sociálních změn. Fotografie tak přispívá k posilování kolektivní paměti společnosti.

3. Úvod do romské problematiky

3.1 Romové mezi námi

Téma romské problematiky je tématem veskrze sociálně psychologickým či sociologickým. Je tomu tak proto, že velká část konfliktů, které vznikají mezi majoritní populací a romskou populací, vzniká na základě rozdílných projevů vědomí obou skupin a absence teorie, která by tyto rozdíly vysvětlovala. Předpokládá se, že romské etnikum tvoří jakýsi svébytný sociální systém, který se v historii vyvíjel spolu s vývojem neromské civilizace a často byl také k této civilizaci v určité opozici. Proto se často jen jednoduše konstatuje, že nynější problémy vychází z historických příčin a tak budou pravděpodobně dlouhodobě přetrvávat.¹²

Tato problematika je však jistě mnohem složitější a nedá se vysvětlit pouze historickými příčinami. Co se týče aktuální situace v České republice jsou vztahy mezi členy romské menšiny a členy majoritní společnosti jedním se žhavých a medializovaných témat vyvolávající neustálé diskuse, na čí straně je příčina napětí a kdo nese odpovědnost za řešení stávajícího neuspokojivého stavu. V následujících několika odstavcích bych chtěla jen v krátkosti zmínit některé faktory, které se mohou na nynější situaci podílet.

Jedním z faktorů je například kulturní podmíněnost výchovných strategií. Zatímco výchova v euroamerické kultuře směřuje obecně především k vybudování vědomí

¹² Pekárek, P. (1997): Romové mezi námi. Reflexe základních postojů a fenoménů. In: Romové – reflexe problému. Soubor textů k romské problematice.

odpovědnosti za splnění vlastních přání, potřeb a povinností a k oceňování výkonu ať už v oblasti vzdělání, výdělků nebo uměleckých ambicí, v kulturách s převažujícími kolektivními hodnotami, ke kterým se romská komunita blíží, je zásadní hodnotou příslušnost k rodině či komunitě. V takové společnosti se tedy děti naopak učí, že jsou velmi důležitá přání a potřeby nejbližších, na které je tedy třeba se zaměřit a podílet se na nich. Sebeprosazování jedince na úkor komunity je hodnoceno negativně. Spíše než autonomie jedince cení se v takovýchto společnostech podpora vzájemné spolupráce, závislosti na skupině a respektu ke kolektivním hodnotám.¹³ Tato tvrzení jsou podpořena i výsledky studie s názvem „Podpora optimálního vývoje osobnosti dětí ze znevýhodněného sociokulturního prostředí“, která probíhala na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně v letech 1998–2000.¹⁴ Výsledky tehdy ukázaly, že se matky romských dětí zaměřují především na aktuální potřeby dětí, zajímá je, co chtějí a co nechťejí, zatímco matky z majoritní společnosti kladou důraz spíše na výchovu ve smyslu, aby se děti naučily chovat dle obecně platných norem a přijaly hodnoty, které přijímají i jejich rodiče.

Dalším zajímavým faktorem se zdá být otevřenost ke kontaktům v rámci společnosti. Ve výzkumu uskutečněném na Fakultě sociálních studií MU v Brně v letech 2000–2001¹⁵ bylo například zjištěno, že co se týče vztahů mezi romskými a majoritními sousedy, udržují se spíše pouze povrchními kontakty. Výsledky však také dle výpovědí zúčastněných ukázaly, že romští sousedé projevují větší otevřenost ke kontaktu s majoritními sousedy, než je tomu z druhé strany, nebo například že čím jsou si romští a neromští sousedé fyzicky blíže, tím udržují intenzivnější sociální vztahy. Tyto informace by však mohly svádět ke zjednodušeným závěrům. Zmíněná fyzická blízkost sice totiž na jedné straně udržuje intenzivnější sociální vztahy, ale na straně druhé vytváří podmínky pro konflikty mezi sousedy. Z výsledků zmíněného výzkumu se ukazuje, že si majoritní obyvatelé při výběru bydliště udržují od svých romských sousedů větší odstup, což souvisí i s odstupem v sociálních kontaktech. Pokud pak žijí v těsné blízkosti, vnímají soužití jako konfliktní a nejsou s ním spokojeni. Naproti tomu pro Romy není prostorová blízkost pro konflikty rozhodující a v soužití s majoritními sousedy jsou Romové spokojenější. Jedním z možných vysvětlení by mohl být názor, že jsou mezi jednotlivými etniky podstatné rozdíly ve

¹³ Šimíková, I., Bučková, P., Smékal, V. (2003): Kvalita multietnického soužití. In: Navrátil, P. a kol. (2003): Romové v české společnosti. Jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky.

¹⁴ Navrátil, P. a kol. (2003): Romové v české společnosti. Jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky.

¹⁵ Šimíková, I., Bučková, P., Smékal, V. (2003): Kvalita multietnického soužití. In: Navrátil, P. a kol. (2003): Romové v české společnosti. Jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky.

vyjadřování emocí.¹⁶ Pokud by se podařilo potvrdit, že Romové potřebují k plnému prožití a vyjádření emocí sociální kontext a přítomnost druhých, zatímco příslušníci české majority jsou v prožívání a vyjadřování emocí více individualističtí a privátní, byl by to jeden z klíčů k porozumění odlišnostem mezi romskou minoritou a majoritou.

Takových faktorů by se jistě dalo zmínit ještě mnoho, ovšem na to není v této práci prostor. Důležité je si uvědomit, což také výše zmíněné příklady ukazují, že je romská problematika v České republice nikoliv problémem jednostranným, jak někdy bývá veřejnosti předkládáno, ale jak se mnozí sociologové shodují, problémem společným, problémem v našem vzájemném soužití.¹⁷

O aktuálním stavu romské otázky v České republice z pohledu práva pak ještě pro doplnění vypovídá například „Výroční zpráva o stavu lidských práv v ČR“ vydaná Amnesty International dne 28. května 2009. Mimo jiné se v ní píše, že „mnoho Romů žije ve vyloučených lokalitách v izolaci od zbytku společnosti a čelí překážkám v přístupu k odpovídajícímu bydlení, zaměstnání nebo lékařské péči. Přetrvává také nerovný přístup Romů ke vzdělání. Nepřiměřeně vysoké procento romských dětí se vzdělává v tzv. praktických školách, které jsou určeny pro děti s lehkým mentálním postižením. Podle dostupných informací je tato diagnóza v případě romských žáků dlouhodobě nadužívána.“¹⁸

3.2 Masmédia a jejich vliv

V dnešní době zajišťují zprostředkovávání informací o menšinách (v našem případě romské menšině) z velké části média. Je však třeba si uvědomit, že se obraz reality často se skutečnou realitou příliš neshoduje. Média totiž pracují tak, že musí velmi bohatou a různorodou tematiku do velké míry zjednodušit a generalizovat. A právě toto zjednodušování může vést k posilování již existujících stereotypů o příslušnících romské menšiny. Tyto stereotypy se navíc v médiích přímo objevují, k čemuž přispívá i snaha médií o upoutání co největší pozornosti pomocí bulváru, dramatizací či zkratkovitostí prezentovaných sdělení. Ale problém není jen ve zmíněném zjednodušování a vůbec postoji médií, stejnou měrou se na tomto problému podílejí i diváci a čtenáři, kteří tuto zjednodušenou realitu nekriticky přijímají za opravdovou skutečnost.

¹⁶ Harré, R., Clarke, D., DeCarlo, N. (1985). In: Navrátil, P. a kol. (2003): Romové v české společnosti. Jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky.

¹⁷ Navrátil, P. a kol. (2003): Romové v české společnosti. Jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky.

¹⁸ Zdroj: <http://www.amnesty.cz/zpravy/Lidska-prava-v-CR-Chybi-ochrana-pred-diskriminaci-a-vzestupem-extremismu/>

Média se tedy v dnešní době spolupodílejí na vytváření reality. Právě díky tomu že média takovou realitu interpretují či definují, stává se ona jaksi uchopitelnou v rámci sociální interakce. My to ani nevnímáme. Přestože považujeme okolní svět za samozřejmou realitu, ta je spíše sociálním konstruktem a ten vzniká, mění se a udržuje se jen díky lidským interakcím, které v něm neustále probíhají. A tyto každodenní interakce jsou velmi ovlivněny právě médii. Proto je velmi důležité pochopit, jaké informace a obrazy nám média ve svých sděleních předkládají, protože to je přesně ona realita, která nás obklopuje v každodenním životě.¹⁹

4. Romové a otázka identity

Téma identity jsem do své práce zahrнула, protože porozumění identitě může v mnoha ohledech vést i k porozumění kontaktu mezi lidmi z různých prostředí. Identita má jednak část sociální (projevuje se tedy například jako členství v různých sociálních skupinách) a jednak osobní (charakteristiky které od sebe odlišují jednotlivce).²⁰ Jak je vidět, identita je velmi různorodým, vrstevnatým fenoménem, který je navíc dynamický a měnící se v čase podle aktuálních situací a kontextů.

Jednotlivým složkám identity nepřipisují jednotlivci stejnou váhu. Snáze přijímáme složky identity, které lépe odpovídají našemu obrazu sebe sama a které jsou také našim okolím pozitivně hodnoceny.²¹ Vyrovnat se ale se složkami identity, které okolí vnímá negativně, je velmi problematické. Právě v těchto případech mají velký vliv média (v našem případě můžeme tedy mluvit o fotografiích v tisku). Jestliže jsou totiž členům určitých skupin přisuzovány negativní konotace, je pro členy těchto skupin obtížné vypořádat se s touto složkou své identity.

4.1 Identifikace a identita

Je specializace v antropologii zabývající se studiem (sociální) identity, tedy toho k jaké skupině člověk náleží. Možností identifikace se společností je mnoho, např. jazyk, příbuzenství, národnost, vzdělání, sexuální orientace, náboženství, pohlaví, apod. V rámci tématu identifikace je třeba zmínit, že mezi kulturou a etnickou identitou neexistuje nějaký přímý vztah. Odlišnosti uvnitř jedné skupiny totiž často bývají mnohem větší než

¹⁹ Zdroj: www.czechkid.cz

²⁰ Howard, J.A. (2000): Social Psychology of Identities. Annual Review of Sociology, 26, 367-393.

²¹ Howard, J.A. (2000): Social Psychology of Identities. Annual Review of Sociology, 26, 367-393.

systematické rozdíly mezi několika skupinami. Nejde totiž o to, jaké existují objektivní kulturní rozdíly mezi skupinami, ale o to jaké mezi nimi jsou vzájemné vztahy. Velmi důležité ovšem také je, jak jsou ony rozdíly chápány zúčastněnými jednotlivci!²²

Zásadním prvkem identifikace jsou kontrasty (odlišnosti vůči někomu jinému, jiným skupinám). Identifikovat se můžeme pouze ve vztahu k druhému. Pak je logické, že je identifikace proměnlivá a závislá na tom, ke komu se vztahuje. Proto chceme-li zjistit něco o skupinové příslušnosti nějakého člověka, musíme ho sledovat v mnoha situacích, během kterých přichází do kontaktu se širším spektrem druhých. Identifikace se vytváří jak zevnitř, tak zvenjšku, tedy v setkávání sebereprezentace s pohledy ostatních.

Identita je jak situační (tedy zvolená) tak je i imperativem, protože se jí člověk málokdy může úplně zřeknout. Většinou se soudí, že členství ve skupině založené na příbuzenství, etnické identitě, rodném jazyce a pohlaví je imperativem, zatímco jiná členství mohou být zvolená. Ovšem mezi tím existují určité volné přechody, u kterých nemůžeme stanovit jasnou mez. Imperativní identity však také nejsou tak úplně striktní, lze s nimi různě manipulovat, a zároveň ty zvolené zase nejsou vždy tak úplně svobodně zvolené. Imperativní element je silnější spíše v tradičních společnostech. Většina společností se ale skládá z jakýchsi kompromisů mezi různými kritérii identifikace.²³

Jak si můžeme v každodenním životě povšimnout, některé identity jsou silnější, důležitější a pevnější než jiné. Abychom pochopili, proč tomu tak je, pomůže nám k tomu princip sociologa Georga Simmela tzv. "Simmelův zákon", který vychází z předpokladu, že vnitřní soudržnost skupiny je závislá na vnějším tlaku.²⁴ Pokud se člověk narodí do etnické skupiny, která je po dlouhou dobu utlačována majoritou, je pravděpodobné, že bude mít tento jedinec jasně definovanou etnickou identitu. Dále nám nátlak umožní vysvětlit, jaké typy skupin se vytvářejí. Záleží totiž na tom, odkud onen nátlak přichází. A do třetice si podle něj osvětlíme i vznik různých segmentačních organizačních forem uvnitř společnosti (dle příkladu: jestliže tlak přichází od mého bratra, stojím proti němu, jestliže on našeho otce, stojíme my dva spolu proti němu, atd.). Není to ovšem jen vnější tlak, který udržuje vnitřní soudržnost skupiny. Musí zde také existovat určité vnitřní uspořádání, struktura autorit, které vytváří vzájemnou loajalitu a závazky. Funkční skupina také musí svým členům něco nabízet (ekonomické či politické výhody, smysl života, apod.) a musí mít obhájený důvod své vlastní existence. V tradičních společnostech nebyly tyto mechanismy tolik časté, jsou potřebné

²² Eriksen, T.H. (2007): Antropologie multikulturních společností: Rozumět identitě. Praha, Triton.

²³ Eriksen, T.H. (2007): Antropologie multikulturních společností: Rozumět identitě. Praha, Triton.

²⁴ Eriksen, T.H. (2007): Antropologie multikulturních společností: Rozumět identitě. Praha, Triton.

teprve nyní, kdy jsou staré hodnoty konfrontovány s novými. V dnešním světě ovšem také často dochází k mezikulturním interakcím. To však jistě neznamená, že by to byla příčina rozpadu hranic mezi nejrůznějšími identitami. Často naopak čím jsou si lidé podobnější, tím se od sebe chtějí více odlišovat.²⁵

Obdobný problém nastává také u pojmu etnicity, který se pojí s rozdíly mezi skupinami lidí. Tyto rozdíly se mohou týkat jazyka, náboženství, vzhledu, apod. Členem těchto skupin samozřejmě nemůže být každý, z čehož vyplynul názor, který v dnešní době zastává mnoho lidí, že národní identita je přirozená, a že obecně nelze předpokládat nic jiného, než že nastanou problémy při konfrontaci s cizinci a minoritami. Právě takový názor je dle autora knihy zcela nepřirozený a ideologický.²⁶ Každá skupina lidí je nějak ohraničená, způsobů ohraničení je však mnoho (ohraničovat ji může příbuzenství, povolání, atd.). Národ či etnická skupina nejsou „objektivnější“ než jiné skupiny.

Kulturní identita je pohyblivá, závislá na situaci a na tom, s kým se člověk ztotožňuje. Každý z nás pak může být členem mnoha skupin založených na různých předpokladech. Skupina vznikne pouze ve chvíli, kdy vytvoříme její hranice. Zajímavé je v této souvislosti opět připomenout „Simmelův zákon“, na které jsem upozorňovala výše.

Jak jsme již zmínili, každá skupina se vymezuje vůči ostatním, kteří nejsou členy jejich skupiny, vytváří si své hranice. Důležité je ale dbát na to, aby toto ohraničování nevyústilo v prostou nenávist ke všemu cizímu.

Lidé jsou přirozeně klasifikujícími bytostmi, což znamená že máme problém s tím, pokud se objeví nějaký fenomén, který nemůžeme nikam zařadit. Cokoli je mimo náš rámeček, činí problémy. Jenže svět se neskládá z ohraničených kultur, ale z mnoha lidí kteří mají odlišné kulturní formy a tradice, které se navzájem překrývají a které jsou individuálně proměnlivé.

4.2. Absence identity, důsledky sociálního vyloučení

Podoby sociálního vyloučení jsou sice velmi různorodé, vždy je ale vylučování jednotlivců či celých skupin spojeno s tím, že je těm vyloučeným zapovězena možnost spojit se s ostatními. Pravidla a postupy, které vedou k sociální soudržnosti se jich netýkají. Přitom

²⁵ Eriksen, T.H. (2007): Antropologie multikulturních společností: Rozumět identitě. Praha, Triton.

²⁶ Eriksen, T.H. (2007): Antropologie multikulturních společností: Rozumět identitě. Praha, Triton.

právě sociální soudržnost je zásadní podmínkou existence společenství. Pravidla sociální soudržnosti jsou zároveň pravidly kolektivní identity, tedy sdílených očekávání.²⁷

Sociální vyloučení lze chápat jako bariéru, která znemožňuje jedinci nebo celé skupině participovat na některé ze složek společnosti²⁸ (demokratickém a právní systému podporujícím občanskou integraci, pracovním trhu podporujícím ekonomickou integraci, sociálním státu podporujícím sociální integraci a rodinných a komunitních systémech, které přispívají k interpersonální integraci). Všechny čtyři složky jsou důležité a vzájemně se doplňují a pocit sounáležitosti se společností je taktéž na všech čtyřech závislý.

V širším slova smyslu můžeme sociální vyloučení definovat jako proces nebo stav, který určité jednotlivce, rodiny, skupiny nebo celá lokální společenství (komunity) omezuje v přístupu ke zdrojům, které jsou potřebné pro participaci na sociálním, ekonomickém, politickém a občanském životě společnosti. Tento proces či stav má mnoho příčin. Patří mezi ně chudoba, nízké příjmy, diskriminace, nízká míra vzdělanosti a často také etnická příslušnost. Prostřednictvím tohoto procesu jsou lidé odtrženi od institucí a služeb, sociálních sítí a rozvojových příležitostí, která má k dispozici většina obyvatel ve společnosti.²⁹

Takové vyloučení však nemá dopad pouze přímo na vyloučené, ale také na ty, kteří vylučují. Týká se tedy celé společnosti. Pokud totiž vyloučení dosáhne takového stupně, že znemožňuje důležité části společnosti nalézt ve společnosti svou identitu, dochází k ohrožení dalších pilířů celé společnosti. Čím víc se navíc prodlužuje doba vyloučení, tím víc roste podíl populace, která čím dál tím víc ztrácí schopnost zmírnit vyloučení a nalézt svou vlastní identitu způsoby, které jsou v dané společnosti přijatelné. Ve společnosti tak tedy roste podíl populace, která nachází svou identitu v sociálně patologických aktivitách, v deviacích.³⁰ Celá společnost a všichni její jedinci by se tak proto měli snažit zmenšovat rozsah a hloubku vylučování částí populace ze společnosti.

Jedinou možností, jak lze vytvářet sociální soudržnost je nikdy nekončící snaha o nalezení „společné řeči“ pomocí neustálých dialogů, domlouvání, komunikace a výkladu světa mezi různými jedinci, skupinami, etniky, kulturami, apod. Míra kvalitního soužití

²⁷ Prudký, L. (2003) In: Navrátil, P. a kol. (2003): Romové v české společnosti. Jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky.

²⁸ Parsons, T. (1971): The System of Modern Societies. In: Navrátil, P. a kol. (2003): Romové v české společnosti. Jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky.

²⁹ Navrátil, P. (2003): Sociální vyloučení. In: Navrátil, P. a kol. (2003): Romové v české společnosti. Jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky.

³⁰ Prudký, L. (2003) In: Navrátil, P. a kol. (2003): Romové v české společnosti. Jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky.

s odlišnými skupinami, etniky, kulturami, atd. se v dnešní době stává zásadním indikátorem míry otevřenosti dané společnosti. To, jak se v dané společnosti daří zvládat soužití mezi odlišnými skupinami, a tudíž i to, do jaké míry se daří minimalizovat sociální exkluzi, je důkazem míry demokracie, míry hospodářské svobody i míry dispozic k trvale udržitelnému rozvoji.³¹ To, jak je tedy daná společnost životaschopná, je obzvláště dobře viditelné na míře schopnosti soužití mezi majoritou a minoritou či minoritami etnickými. Zkušenosti ze soužití majority s etnickými minoritami mohou být velmi cenné pro další soužití s odlišnými skupinami, kulturami apod. a pro učení se snaze udržet životaschopnou, funkční a svobodnou společnost.

Taktéž co se týče konkrétně romské problematiky v České republice, většinou se soudí, že má většinová společnost problémy s Romy, to znamená, že veškeré problémy způsobují Romové a většinová společnost je pak následně řeší. Ve skutečnosti, jak už bylo zmíněno výše, i v tomto případě jsou naše problémy vzájemné. Romové často narážejí v české společnosti na bariéry, které jim neumožňují žít důstojný a spokojený život, a zároveň jsou pro většinu obyvatel způsob života a kultura Romů tak nesrozumitelné a zvláštní, že se ve výsledku vzájemné vztahy neustále udržují na velmi distancované úrovni. Problémy s integrací Romů do české společnosti je tedy třeba brát nikoliv jako problémy, které mají příslušníci většiny s Romy, ale jako nedostatky v našem vzájemném soužití.

4.3 Vymezení „my“ v opozici k „oni“

Síla onoho „my“ se opírá o mnoho faktorů: společné zkušenosti, jazyk a náboženství, stejné pohlaví či barvu pleti, ale také vytýčení společného cíle. Nejdůležitější ovšem je definování společného nepřítele, který stojí v opozici k „našim“ zájmům. Síla „my“ trvá do té doby, dokud je možné vyvolávat nepřítele. Tento pocit sounáležitosti je samozřejmě volbou každého jedince, ovšem zřeknutí se tohoto pocitu „my“ znamená obvykle ztrátu určité jistoty (v některých situacích velmi důležité). Odlišní „oni“ se ovšem nacházejí jak vně tak i uvnitř daného společenství. Hranice jsou tedy rozšiřovány či zužovány podle aktuální situace. Vždy jsou však pevně a zřetelně stanoveny.

Čím působí druhý nebezpečněji a čím je tlak zvenčí silnější, tím je jádro společenství semknutější. Znamená to tedy, že pocit „my“ záleží především na druhých. Proces utváření „nás“ a „jich“ probíhá zpravidla jako vzájemný proces, přičemž je zřejmé, že je minoritní

³¹ Prudký, L. (2003) In: Navrátil, P. a kol. (2003): Romové v české společnosti. Jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky.

identita zřetelnější než majoritní. V praxi je to ovšem složitější – náleží-li člověk v nějaké situaci k minoritě, obvykle je součástí majority v situaci jiné. To proto že většina sociálních interakcí probíhá mezi lidmi, kteří mají stejné názory a pohled na svět.³²

Zásadní otázkou v této problematice je, zda lze být odlišný a zároveň rovnocenný. Řešením může být buď úplná rovnost (tedy setření všech rozdílů) nebo komplementarita (čili že se v případě pohlaví tato dvě doplňují právě proto, že jsou odlišná, a totální rovnost tedy dle tohoto řešení nemůže nikdy vést k rovnocennosti). Všechna společenství identit by však měla obsahovat jak prvky rovnosti tak komplementarity. O identifikaci s určitým společenstvím nerozhodujeme pouze my sami, ale také okolí které nás k dané skupině přisoudí. Je ovšem třeba ještě dodat, že identifikaci nevytváří pouze produkce rozdílů, ale také podobností. Existují jakási my-společenství, která ke své existenci nepotřebují žádný vnější tlak (např. přátelství). Určitým fenoménem v dnešním světě ale je, že čím jsou si lidé podobnější, tím se snaží dát najevo své odlišnosti. Zároveň si ale lidé díky častým a snadným mezikulturním kontaktům uvědomují, jak jsou odlišní. Respekt k sobě samému nemůže existovat nezávisle na respektu k ostatním a ostatních k nám.³³ Globalizace neumožňuje rovnost, ale možnost srovnání. Umožňuje v rámci společného jazyka vznášet požadavky na vlastní práva, prezentovat individuální či kolektivní charakteristiky, apod.

5. Metoda výzkumu

5.1 Vymezení výzkumného problému

Tématem mé bakalářské práce je „Vizuální prezentace Romů v českém tisku a její možný vliv na současné všeobecné postoje české veřejnosti“. Tisk je v naší společnosti velmi rozšířeným médiem, které je dostupné téměř každému a které se tak denně dostane do rukou značné části české veřejnosti. Protože žijeme v době, která je nasycená početnými a rozmanitými vizuálními projevy, je naše oko vůči těmto projevům citlivé, všímá si jich. Proto tedy aniž bychom si museli přečíst článek v tisku, stačí když zahlédneme fotografii, která je k danému článku přiložená, a tato vizuální prezentace v nás nevědomky zanechá určité pocity. Nemusíme si fotografii ani příliš podrobně prohlížet, nemusíme analyzovat detaily, které se na snímku vyskytují, ale přesto v nás fotografie jako celek vzbuzuje nějaké pocity. Je tomu

³² Eriksen, T.H. (2007): Antropologie multikulturních společností: Rozumět identitě. Praha, Triton.

³³ Eriksen, T.H. (2007): Antropologie multikulturních společností: Rozumět identitě. Praha, Triton.

tak proto, že fotografové používají určité metody, jak reportážní fotku nafotit, aby následně v divácích vzbuzovala dojem, který chtěl fotograf v pozorovateliích záměrně vzbudit.³⁴ Takových metod je velmi mnoho a přesto, že si jich běžný čtenář nepovšimne, dají se ze snímku při bližší analýze vyčíst.

Cílem mé práce je právě analýza fotografických snímků Romů, které se objevují v českém tisku. Na čtyřiceti pěti vybraných snímcích jsem se snažila naleznout veškeré metody a prvky, které fotografové při zachycování těchto snímků používají a které jsou relevantní a důležité pro můj výzkumný problém. U každé z těchto metod jsem zjišťovala, jakým způsobem se takový snímek vytváří a především za jakým účelem. Tedy jak daná metoda funguje, co má v divácích vyvolávat za pocity, jak na ně má působit. Na základě těchto získaných informací jsem se poté snažila zjistit, jaké stereotypy a předsudky se ve vizuální prezentaci Romů v českém tisku objevují a jak tedy potenciálně, vzhledem ke značné dostupnosti tisku veřejnosti, mohou takové snímky pomáhat ovlivňovat a utvářet povědomí a názory široké české veřejnosti na Romy.

Pro analýzu výzkumného problému jsem si zvolila fotografie právě proto, že žijeme ve světě, jenž je plný obrazů, které na nás útočí každý den prakticky na každém kroku. Naše vnímání je tedy na obrovské množství obrazů zvyklé a když je takový obraz umně vytvořen, za použití těch správných metod a prvků, a je tak pro naše oko zajímavý, automaticky v nás zanechává nějaký dojem, nějak na něj reagujeme. Ať už v nás vyvolává příjemné pocity, pocity zhnusení, šoku, opovržení, strachu, zúčastnění, apod., čím častěji a intenzivněji se s takovými obrazy setkáváme, tím snadněji si pocity a názory, které v nás vyvolávají, nevědomky zažijeme a považujeme je naprosto přirozeně za vlastní.³⁵

5.2 Kvantitativní obsahová analýza

Kvantitativní obsahová analýza je výzkumnou metodou, která slouží ke zkoumání mediálních obsahů prostřednictvím jejich kvantifikace. Podle pojetí Bernarda Berelsona vychází z dominantního paradigmatu a jemu odpovídajícího informačního přístupu, který vychází ze Shannon–Weaverova přenosového modelu komunikace.³⁶

Metoda kvantitativní analýzy mediálních sdělení je zaměřená na zkoumanou problematiku definovanou zadavatelem. Předmětem analýzy je identifikace četností a podílu mediálních sdělení na dané téma ve vymezených médiích, identifikace kontextu prezentace

³⁴ McNally, J. (2008): Fotografie – rozhodující momenty. Brno, Zoner Press.

³⁵ Sztompka, P. (2007): Vizuální sociologie, Fotografie jako výzkumná metoda. Praha, Slon.

³⁶ Zdroj: <http://fss.muni.cz/rpm-blog/index.php?/archives/115-Slovník-Kvantitativni-obsahova-analyza.html>

jednotlivých témat, popřípadě identifikace důležitosti jednotlivých témat.³⁷ Metoda obsahové analýzy má svoje přesné zákonitosti, přesto však není úplně exaktní disciplínou, ale spíše kolísá na rozhraní mezi vědou a uměním. Pro úspěch obsahové analýzy je důležitá především přesná formulace problému. Ta často rozhoduje o úspěšnosti výsledku analýzy. Po jasném vymezení výzkumného problému, následuje etapa výběru reprezentativního vzorku.

Základy obsahové analýzy stanovily ve 30. letech 20. století Paul Lazarsfeld a Harold Lasswell. V roce 1952 Bernard Berelson publikoval první manuál metody obsahové analýzy pod názvem *Content analysis in communication research*³⁸.

Postup vychází ze sociálněvědních metod měření a kvantifikace a při jeho použití se obsahy mediálních prostředků zkoumají s ohledem na několik vybraných znaků. Pro tuto metodu je charakteristická vysoká míra strukturovanosti, což zároveň umožňuje vysoký stupeň ověřitelnosti. Výsledky se dají precizně a přehledně znázornit v číselných hodnotách, tabulkách a grafech. Výsledkem a cílem kvantitativní obsahové analýzy je kvantitativní popis obsahů mediálních prostředků.

Abychom prováděli kvantitativní obsahovou analýzu tím správným způsobem, musíme dodržet přinejmenším dvě pravidla. Za prvé - popis mediálních obsahů má být systematický a za druhé – musí být také intersubjektivně ověřitelný. „Systematický znamená, že se všechny mediální obsahy zpracují stejným způsobem. Intersubjektivně ověřitelný znamená, že všichni ostatní budou schopni při aplikaci našich výzkumných metod reprodukovat naše výsledky“.³⁹

Dodržíme-li tyto požadavky, můžeme pak prověřit přiměřenost a spolehlivost metodického postupu. „Přiměřenost (validita) spočívá v tom, aby výzkumné metody měřily opravdu to, co zamýšlíme měřit. Spolehlivost (reliabilita) je důkazem toho, že metody využívané při šetření jsou zpracovány a zdokumentovány tak, že každý odborník, který tyto metody použije na stejném materiálu, musí dojít ke stejným výsledkům. Výsledky analýzy tedy nemohou záviset na osobách provádějících analýzu, nýbrž na metodách a analyzovaném materiálu.“⁴⁰

Výzkumný proces kvantitativní analýzy má několik fází. Jako první provádíme volbu vzorku obsahu. Zvolený vzorek by měl obsahovat bohatý (v mém případě fotografický)

³⁷ Zdroj: <http://www.focus-agency.cz/sluzby/metody-vyzkumu/obsahova-analyza-medii/>

³⁸ Zdroj: <http://fss.muni.cz/rpm-blog/index.php?/archives/115-Slovník-Kvantitativní-obsahova-analyza.html>

³⁹ Schulz, W., Scherer, H., Hagen, L., Reifová, I., Končelík, J. (2004): Analýza obsahu mediálních sdělení. Praha, Karolinum.

⁴⁰ Schulz, W., Scherer, H., Hagen, L., Reifová, I., Končelík, J. (2004): Analýza obsahu mediálních sdělení. Praha, Karolinum.

materiál pro analýzu výzkumného problému, zároveň by však měl obsahovat pouze prvky (tedy fotografie), které jsou pro výzkumný problém skutečně podstatné. Další etapou je vytvoření kategorií vnějších referentů, tedy nalezení takových prvků, které jsou vzhledem ke zvolené analýze nejdůležitější a jejich označení zvláštními kategoriemi. Tyto kategorie musí být za prvé vyčerpávající, což znamená, že musí obsahovat všechny prvky obrazu pokládané za důležité, a za druhé musí být oddělitelné, tedy musejí umožnit každý prvek identifikovat jednoznačně, aniž by se hranice mezi nimi smazaly. Následuje proces kódování snímků, který spočívá v přiřazení zavedených kategorií či kódů ke každé jednotlivé fotografii. Pro větší objektivitu celého výzkumu je vítané, aby se na této fázi podílela skupina badatelů. Další fází je spočítání frekvence zvolených kategorií či kódů obsahu. Při ní zjišťujeme četnost výskytu každé kategorie v celém fotografickém materiálu. Pro zjištění této frekvence v mé analýze jsem si zvolila binární, nula – jedničkovou analýzu, při které se zjišťuje, zda je daný prvek v obraze přítomen nebo nikoliv. Závěrečným krokem je pak kvantifikace výsledků a na základě zjištěných údajů formulace závěrů, tedy empirické generalizace a teoretická zobecnění vyplývající z analyzovaného materiálu.⁴¹

Kvantitativní analýza má ovšem bezpochyby také určité slabé stránky, mezi které patří například to, že každý systém kategorií je nutně zkreslený. Výběr kategorií je totiž zcela jistě podřízen subjektivním názorům.

Rozdíly mezi kvalitativní a kvantitativní analýzou spočívají v interpretativních přístupech strukturalismu a sémiologie, které analýzy kvalitativní využívají. Nezahrnují kvantifikaci a význam se tu odvozuje ze vztahů, opozic a kontextu než počtu referencí. To se také odráží i ve faktu, že všechny jednotky obsahu nejsou brány jako rovnocenné, jak tomu je v případě kvantitativní obsahové analýzy.

5.3 Výběr pramene snímků

Pramen vzorků musí být především relevantní vzhledem ke zkoumanému problému. Protože jsem si jako téma mé analýzy zvolila „Vizuální prezentaci Romů v českém tisku a její možný vliv na současné všeobecné postoje české veřejnosti“, zaměřila jsem se na fotografie otištěné v českém tisku za poslední rok. Jsou to snímky, které se v první řadě otiskují u novinových článků, čímž jsou poměrně snadno dostupné a dostávají se tak k širokému okruhu odběratelů, čímž mohou snadno pomáhat utvářet všeobecné postoje a názory české společnosti týkající se Romů žijících v České republice. Protože je k analýze nutný bohatý a

⁴¹ Sztompka, P. (2007): Vizuální sociologie, Fotografie jako výzkumná metoda. Praha, Slon.

rozmanitý fotografický materiál, nemohla jsem si vybírat fotografie pouze z jednoho deníku, týdeníku nebo časopisu a to jednoduše proto, že v jednom periodiku přeci jen za rok není otištěno tolik fotografií týkajících se Romů, abych jich měla dostatečné množství pro výběr náhodného ovšem početného vzorku vhodného k následné analýze.

Za pramen snímků k analýze daného výzkumného problému jsem si tedy zvolila fotografický archiv ČTK, fotobanku České tiskové kanceláře. *„Fotobanka ČTK je tradičním producentem a poskytovatelem fotografií, na domácím i zahraničním trhu působí již od roku 1918. Za dobu její existence díky produkci vlastní i produkci partnerských agentur, vznikl reprezentativní a nadčasový výběr fotografií. Fotobanka ČTK se profiluje jako rezervoár fotografií z domova i zahraničí, nejrůznějších typů a žánrů pro široké spektrum užití v souladu s potřebami mediálních klientů, nakladatelství, komerčních firem i soukromých osob.“*⁴²

5.4 Výběr vzorku snímků

Jak už jsem zmínila, za pramen snímků k analýze jsem si zvolila fotobanku České tiskové kanceláře, kde jsou dostupné licencované fotografie, které byly v minulosti otištěny v českém tisku. Hledala jsem pouze fotografie do stáří maximálně jednoho roku a na základě zadaného klíčového slova „Romové“ jsem získala seznam zhruba tří tisíc fotografií, z nichž jsem musela vyřadit všechny ty, které se bezprostředně netýkaly tematiky Romů. Po této nezbytné selekci čítala sbírka fotografií asi tisíc dvě stě kusů, ze kterých bylo náhodným losem vybráno čtyřicet pět fotografií určených k následné analýze. Je nepochybné, že by měl celý výzkum větší váhu a objektivitu, kdyby bylo do analýzy zahrnuto větší množství snímků. Pro rozsah bakalářské práce je však daný počet fotografií adekvátní. Výzkum prováděný v rámci mé bakalářské práce by tak mohl být brán spíše jako podklad pro vytvoření výzkumu hlubšího a především obsáhlejšího, který by měl zajisté větší vypovídací hodnotu.

5.5 Vytvoření protokolu kódování fotografického materiálu

Tato část výzkumu je jednou z nejdůležitějších. Spočívá v nalezení takových prvků objevujících se ve zkoumaném fotografickém materiálu, které jsou vzhledem ke zkoumanému problému nejpodstatnější. Jedná se tedy o nalezení metod, prvků, kompozic, apod., které fotografové používají při focení snímků, a které jsou používány se záměrem, aby výsledná

⁴² Zdroj: <http://www.ctk.cz/sluzby/fotobanka/>

fotografie vyvolala v potenciálním divákovi chtěné pocity, názory či postoje nebo aby mu k tomu přinejmenším pomohla.

Nalezené prvky obrazu je pak v dalším kroku třeba označit zvláštními kategoriemi či kódy. Pro úspěšnost výzkumu je důležité, aby byly tyto kategorie vyčerpávající, tzn. Aby obsahovaly všechny prvky obrazu pokládané za důležité. Pokud bychom při hledání a utváření těchto kategorií na některé zapomněli, celý výzkum by byl neúplný a byl by tak méně důvěryhodný a jeho vypovídací hodnota by se tím značně snížila. Neméně podstatné pak je, aby tyto nalezené kategorie byly také oddělitelné, což znamená, že musejí umožnit každý prvek identifikovat jednoznačně, aniž by se hranice mezi nimi smazaly. To je důležité proto, abychom v dalším kroku mohli bez obtíží a s jistotou určit, zda se daný prvek na jednotlivých fotografiích objevuje či nikoliv.⁴³

V mém případě budou tedy kategoriemi jednotlivé fotografické metody, které jsem našla při analýze na mém vzorku snímků a které jsem vybrala, jak jsem přesvědčená proto, že jsou pro daný výzkumný problém podstatné. Níže tedy uvádím pouze prvky obrazu, které jsem vyhodnotila jako relevantní.⁴⁴

5.5.1 Nalezené kategorie pro kvantitativní analýzu

a) METODY SPOJENÉ S ONTOLOGIÍ SNÍMKU

- **Fotografování zvoleného objektu zesponu**

Fotografie focená touto metodou vizuálně jaksí zvětšují fotografovaný objekt. Ten se tak stává dominantním a je na něj automaticky zaměřená pozornost diváka. Navíc jsou takové fotografie prostorovější a umožňují tedy na jednom snímku zachytit jak objekt v popředí, na který chceme upozornit, tak prostředí, ve kterém se daný objekt nachází. Pro prostředí sice divák nevnímá tak bezprostředně jako dominantní objekt, podprahově si však i tohoto prostředí divák všimne a automaticky si ho spojuje s dominantním objektem. Takové fotografie jsou tedy prostorovější, zachytíme na nich jak objekt, který se nachází v dolní části snímku, tak zároveň něco, co je umístěné výše, ale je pro

⁴³ Sztompka, P. (2007): Vizuální sociologie, Fotografie jako výzkumná metoda. Praha, Slon.

⁴⁴ Výběr prvků obrazu (metod) relevantních pro zadaný výzkumný problém byl konzultován s profesionální fotografkou, paní Kateřinou Karbusickou.

výsledný snímek podstatné. Snímky focené zespodu (z podhledu) jsou kompozičně trochu deformované.⁴⁵

- **Fotografování zvoleného objektu seshora**

Focení, kdy je fotograf nad úrovní objektů, které chce vyfotografovat, se používá tehdy, když je potřeba na jeden snímek zachytit poměrně velký prostor, který by se na snímek v případě focení z úrovně nevešel. Zachytíme tak tedy i prostředí, ve kterém se nachází dominantní objekt. U reportážních fotografií není tato metoda příliš častá, ovšem používá se například při fotografování dětí, kdy je díky tomuto pohledu seshora dítě na fotografii opticky menší. Vyniká tak pak jeho křehká tělesná konstrukce, malost či zranitelnost. Taková fotografie tedy opticky symbolizuje jakousi nadřazenost nad dominantním objektem.⁴⁶

- **Fotografování pomocí naklonění horizontu**

Velmi jednoduchou avšak zároveň velmi účinnou metodou je pouhé naklonění fotoaparátu při zachycování snímku a tudíž docílení naklonění horizontu na vyfotografovaném snímku. Takové fotografie získají prostorovost a dynamiku. Prostorovost ve smyslu, že divák ze snímku jaksi získá určitý pocit prostoru, je pro něj víc představitelný. Kdyby taková fotografie byla vyhotovená v životní velikosti, měl by divák pocit, že může snímek doslova projít. Větší prostorovost fotografie také umožní zachytit detailně dominantní objekt a za ním v pozadí zároveň nějaký jev, akci, které jsou pro celkový snímek podstatné nebo zajímavé. Dynamika se pak na snímku projevuje tím, že je výsledný obraz pro diváka živější a reálnější. Vyfotografovaná situace nebo jev jsou pak pro něj poměrně živě představitelné. Fotografie navíc působí dojmem pohybu a některé snímky tak vypadají jako tzv. „momentky“, kdy si divák dokáže dobře představit, jak byl fotografovaný jev živý, energický a fotograf musel být hbitý, aby se mu podařilo daný snímek zachytit.⁴⁷

- **Fotografování širokouhlým objektivem**

Širokouhlé objektivy se vyznačují zdůrazňováním perspektivy ve smyslu velkého nárůstu velikosti s přibližujícími se objekty. Tímto se zvýrazňují předmětové tvary. Díky velké hloubce ostrosti se s nimi snadno pracuje. Tvoří je baculatější čočky, takže

⁴⁵ McNally, J. (2008): Fotografie – rozhodující momenty. Brno, Zoner Press.; Freeman, M. (2008): Očima fotografa – kompozice pro lepší digitální fotografie. Brno, Zoner Press.

⁴⁶ McNally, J. (2008): Fotografie – rozhodující momenty. Brno, Zoner Press.; Freeman, M. (2008): Očima fotografa – kompozice pro lepší digitální fotografie. Brno, Zoner Press.

⁴⁷ McNally, J. (2008): Fotografie – rozhodující momenty. Brno, Zoner Press.; Freeman, M. (2008): Očima fotografa – kompozice pro lepší digitální fotografie. Brno, Zoner Press.

vyžadují dobré korekce některých vad. Jejich typické využití je v krajinářské fotografii. Lze je rozdělit na normální širokoúhlé a velmi širokoúhlé. Normální širokoúhlé objektivy se vyznačují širším záběrem, ale ještě bez velkého prohlubování perspektivního účinu. Pokud se dodržuje vhodný úhel pohledu a udržuje se vhodný odstup od bližších předmětů, mohou snímky působit ještě velmi přirozeně. Velmi širokoúhlé objektivy kladou již značné nároky na korekci vad. Je u nich obzvláště důležité jejich chování v protisvětle (zvláště přímé světelné zdroje v zorném poli), neboť se při jejich velkém zorném úhlu často dostane do snímku přímé světlo. Lze s nimi docílit velké ostrosti již od několika málo desítek centimetrů. Perspektiva je velmi dramatická a lze jí rafinovaně využívat až k neuvěřitelným záběrům.⁴⁸

Použití širokoúhlého objektivu je technika, která vyžaduje, aby fotograf při zachycování snímku stál od vybraného objektu pouze na velmi krátkou vzdálenost, cca do jednoho metru. Fotograf se tak dostává přímo do dění fotografované situace, což mimo jiné vyžaduje, aby byl pro osoby, které fotí, důvěryhodný. Jedině tak se mu podaří proniknout tak blízko k fotografovanému objektu. Výsledná fotografie pak také divákovi umožňuje, aby se „dostal do centra dění“. Umožňuje mu jaksí se vžít do situace, kterou vidí na snímku, která je tak pro něj mnohem živější a opravdovější, než kdyby fotograf při focení takového snímku širokoúhlý objektiv nepoužil.

Další výhodou této techniky je opět tzv. prostorové focení, které umožňuje zachytit na snímku kromě fotografovaného objektu také poměrně velkou část prostředí, ve kterém se objekt nachází a které nám o daném objektu také leccos napovídá. Jak na diváka působí prostředí v pozadí dominantního objektu, už jsem zmínila výše (viz. odstavec „Fotografování zvoleného objektu zespodu“).

Velkou výhodou širokoúhlého objektivu je také velká hloubka ostrosti, to znamená, že jsou jak dominantní objekt v popředí tak i jeho pozadí velmi ostré, takže si i na pozadí můžeme povšimnout i drobných detailů.

Tato metoda se velmi často používá v kombinaci s metodou naklonění horizontu, kdy výsledkem je opravdu živá, bohatá a efektní fotografie.⁴⁹

- **Fotografování teleobjektivem**

Teleobjektiv je typ objektivu, který vychází z dělení podle ohniskové vzdálenosti a úhlu záběru. Zajímavých možností lze dosáhnout ve spojení s malým clonovým

⁴⁸ Zdroj: <http://photo.mysteria.cz/clanky/objekt6.html#sirokouhle>

⁴⁹ McNally, J. (2008): Fotografie – rozhodující momenty. Brno, Zoner Press.

číslem. Docílíme tím nepatrné hloubky ostrosti, což může být velice efektní. O to větší nároky jsou pak ale kladeny na správné zaostření. Kromě toho je obtížné udržet expozici z ruky bez "rozklepání" obrazu, jednak kvůli značnému přiblížení zobrazených předmětů a jednak kvůli konstrukční hmotnosti a délce. Užití stativu tedy bývá nutností.⁵⁰

Zjednodušeně by se dalo říci, že teleobjektiv funguje při fotografování podobně jako dalekohled. Tato metoda umožňuje fotografovi fotit z poměrně velké vzdálenosti, což znamená, že může fotograf fotografovat i jevy, ke kterým se z mnoha možných důvodů (neochota fotografovaného objektu, nebezpečí, překážka, momentka, kdy by fotograf k objektu nestihl fyzicky dojít apod.) nemůže přiblížit. Umožňuje lépe rozostřit pozadí dominantního objektu, což bývá u některých snímků velmi efektní. Toto rozostření se používá u snímků, kdy pro nás prostředí není podstatné vzhledem k dominantnímu objektu, ba dokonce je pro nás natolik bezvýznamné, že by nám mohlo dominantní objekt pouze rušit. Veškerou pozornost tak touto metodou zaměříme na dominantní objekt. Výhodou teleobjektivu je, že výsledný obraz nedeformuje, jak je tomu například u širokoúhlého objektivu (rozsah deformace je závislý na šíři objektivu). Naopak nevýhodou oproti širokoúhlému objektivu je, že má teleobjektiv menší úhel zobrazení, jeho záběry nejsou tak široké a na snímek se toho tedy nevejde tolik. Nutno podotknout že na rozdíl od širokoúhlého objektivu se teleobjektiv u reportážních snímků příliš často nepoužívá.⁵¹

b) METODY SPOJENÉ S PSYCHOLOGICKÝM HLEDISKEM

- **Zvýraznění prostředí fotografovaného objektu**

Prostředí je samozřejmě důležité pro jakýkoliv typ snímků, u některých je však na prostředí kladen větší důraz, je mu věnovaná větší pozornost. U takových snímků prostředí fotografovaného objektu nefunguje pouze jako prosté pozadí vyplňující fotografii, ale přestože je na snímku takové prostředí např. neostré, je celá kompozice snímku zachycená tak, aby si divák onoho prostředí nevědomky všiml, aby našel

⁵⁰ Zdroj: <http://photo.mysteria.cz/clanky/objekt6.html#tele>

⁵¹ McNally, J. (2008): Fotografie – rozhodující momenty. Brno, Zoner Press.

vztah mezi ním a dominantním objektem. Přesto, že je na takovém snímku zachycena například jen jedna osoba, fotografie není vyfocena tak, aby byla tato osoba detailně zachycena, ale aby za ní bylo vidět prostředí, ve kterém se nachází.

Typickým prostředím pro fotografování Romů jsou taková pozadí, která zvýrazňují chudobu, nedostatek čistoty a pořádku, zkrátka prostředí kde žijí osoby sociálně slabé, ne-li přímo vyloučené ze společnosti.

- **Fotografování jedinců – portréty dětí**

Je-li fotografovaným objektem pouze jedna osoba, často je takový snímek portrétem a není na něm tedy zobrazena celá postava dané osoby, není vidět oblečení a ani prostředí, ve kterém je tato osoba vyfotografována, není na snímku příliš patrné a tudíž osobu nezasazujeme do nějakého „kontextu“, ale snímek k nám „mluví“ pouze skrze portrétovanou osobu. Portrétovanými osobami jsou v mém vzorku fotografického materiálu velmi často, dá se říci především děti. Dominantními prvky na těchto portrétech jsou často velké a výrazné tmavé oči, které doplňuje rozesmátý nebo naopak smutný, ustaraný obličej. První typ fotografií působí bezstarostným dojmem a velmi často také určitou nepopsatelnou jemností, která v divákovi vzbuzuje soucit či přinejmenším účast v kladném slova smyslu. V druhém případě pak bude divák s dítětem na snímku velmi pravděpodobně soucítit a napadne ho možná přemýšlet o pohnutém osudu tohoto dítěte.

- **Fotografování emocí**

Velmi často jsou námětem snímků ve zvoleném vzorku fotografického materiálu také emoce. Jsou to emoce jak pozitivní (smích, radost, veselí, apod.) tak negativní (smutek, pláč, vážnost, apod.). Vždy jsou ale velmi silné a jako takové taky na diváka působí. Některé ze snímků je ovšem natolik zvýrazňují a upozorňují především na ty negativní emoce, že z nich může mít divák pocit neautentičnosti, jakoby „nahrání“ emocí, přibarvení.

- **Fotografování interpersonálního kontaktu**

Na snímcích se také poměrně často objevuje zobrazení interpersonálního kontaktu. Jedná se o fotografie skupin, někdy i velkých skupin Romů, které zvýrazňují soudržnost romské komunity. Na některých snímcích působí tato soudržnost silným poutem a vzájemnou oporou, na jiných ale spíše pocitem uzavřenosti, nepropustnosti a naprosté odlišnosti.

c) METODY SPOJENÉ SE SOCIÁLNÍM HLEDISKEM

- **Fotografie ukazující cílenou pomoc Romům**

Tyto fotografie nepoužívají nějakých speciálních metod pro zdůraznění určitých parametrů či objektů objevujících se na snímku, jsou pouze informativním materiálem o tom, že je ze strany národnostní většiny poskytována menšině (v tomto případě romské) pomoc v jejich nelehké situaci. Tyto snímky zachycují pomoc týkající se zdravotnictví, sociální situace, vzdělání, apod.

- **Fotografie ukazující Romy v kontrastu se „zákonem“**

Fotografie tohoto typu ukazují Romy v situacích, kdy je jasné, že překročili zákon nebo kdy se alespoň účastní nějaké aktivity, při které musí zasahovat policie. Takové fotografie nemusí být ani přímým zachycením daného přestupku, stačí, když je na snímku zachycen (třeba i okrajově) policista v uniformě nebo policejní vůz, apod. – zkrátka symbol „zákonné moci“. Do této kategorie jsem zařadila i snímky týkající se demonstrujících Romů, protože efekt, který oba tyto typy snímků v divákovi vzbudí je více méně podobný, řekněme přinejmenším z větší části negativní.

- **Fotografie ukazující tradice či zvyky Romů**

Na těchto snímcích jsou zachyceny činnosti, rituály a aktivity, které jsou pro Romy tradiční a typické. Jsou to rituály týkající se jak veselých, tak smutných událostí. Vždy je hlavním prvkem takové fotografie skupina (často poměrně velká) Romů, která je zachycená v průběhu nějaké rituální, tradiční události nebo aktivity. Některé z těchto aktivit jsou pro diváka běžné (např. tanec), jiné jsou však zcela odlišné a nepochopitelné a jako takové budí v divákovi nedůvěru, v některých případech možná i opovržení (např. pohřební rituály).

52

⁵² Výběr všech prvků obrazu (metod, jevů) relevantních pro zadaný výzkumný problém byl konzultován s profesionální fotografkou, paní Kateřinou Karbusickou a s PhDr. Jaroslavem Vančátem, Ph.D., který působí na katedře kreativního modulu Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy.

5.5.2 Přiřazení kódu k nalezeným kategoriím pro kvantitativní analýzu

Abych mohla přistoupit k dalšímu kroku, je třeba označit jednotlivé kategorie, které jsem ve fotografickém materiálu našla a které budu zohledňovat v analýze, určitými kódy, podle kterých budou jasně rozlišitelné a pod kterými budou také uvedené v tabulce, která bude obsahovat informace o výskytu daných kategorií v jednotlivých snímcích.

Seznam kódů jednotlivých kategorií:

a) Metody spojené s ontologií snímku:

- ONT 1** = Fotografování zvoleného objektu zespodu
- ONT 2** = Fotografování zvoleného objektu seshora
- ONT 3** = Fotografování pomocí naklonění horizontu
- ONT 4** = Fotografování širokoúhlým objektivem
- ONT 5** = Fotografování teleobjektivem

b) Metody spojené s psychologickým hlediskem:

- PSYCH 1** = Zvýraznění prostředí fotografovaného objektu
- PSYCH 2** = Fotografování jedinců – portréty dětí
- PSYCH 3** = Fotografování emocí
- PSYCH 4** = Fotografování interpersonálního kontaktu

c) Metody spojené se sociálním hlediskem

- SOC 1** = Fotografie ukazující cílenou pomoc Romům
- SOC 2** = Fotografie ukazující Romy v kontrastu se „zákonem“
- SOC 3** = Fotografie ukazující tradice či zvyky Romů

5.6 Výsledná kvantitativní analýza

V následujícím kroku již přistupuji k jedné ze závěrečných částí kvantitativní analýzy, ke zjištění četnosti výskytu každé kategorie ve zvoleném vzorku fotografického materiálu. Vzhledem k přehlednosti použiji nejjednodušší binární, nula – jedničkovou analýzu, která určuje, zda je daný prvek v obraze přítomen či nikoliv. Pro jednoduché znázornění četnosti výskytu jednotlivých prvků obrazu použiji tzv. kontingenční tabulku. Kontingenční tabulka se používá k přehledné vizualizaci vzájemného vztahu dvou znaků. Řádky kontingenční tabulky odpovídají možným hodnotám prvního znaku, sloupce pak možným hodnotám druhého znaku. V příslušné buňce kontingenční tabulky je pak zařazen počet případů, kdy zároveň měl první znak hodnotu odpovídající příslušnému řádku a druhý znak hodnotu odpovídající příslušnému sloupci.⁵³ V našem případě je tato tabulka přizpůsobená získaným datům, to znamená, že v příslušné buňce tabulky není počet, ale slovo ano či ne podle toho, zda se příslušný prvek na příslušném snímku vyskytuje či nikoliv.

V dalším kroku je pak přiložena názorná tabulka, ve které jsou již spočítána a shrnuta získaná data. V prvním sloupečku je uvedeno číslo, které znázorňuje, kolikrát se jednotlivý prvek objevil ve zkoumaném vzorku fotografického materiálu (z celkového počtu čtyřiceti pěti analyzovaných snímků). V druhém sloupečku je pak uvedeno přesné procentuální zastoupení příslušného prvku ve fotografickém materiálu a nakonec ve třetím je toto procento pro snadnou orientaci zaokrouhleno. Pro větší přehlednost a názornost dále přikládám ještě grafy, který znázorňují zaokrouhlené procentuální zastoupení jednotlivých prvků (metod) ve vzorku fotografického materiálu, přičemž jsou jednotlivé jevy za sebou řazeny tak, jak jsou uvedené v první tabulce. Grafy jsou rozděleny podle typu metod nalezených na fotografiích.

⁵³ Zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Kontingen%C4%8Dn%C3%AD_tabulka

	Snímek	ONT 1	ONT 2	ONT 3	ONT 4	ONT 5	PSYCH 1	PSYCH 2	PSYCH 3	PSYCH 4	SOC 1	SOC 2	SOC 3
1.	NE	ANO	NE	ANO	NE	ANO	NE	ANO	ANO	NE	NE	NE	
2.	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	ANO	NE	NE	NE	NE	
3.	NE	ANO	NE	ANO	NE	ANO	ANO	NE	NE	NE	NE	NE	
4.	NE	ANO	NE	ANO	NE	ANO	ANO	ANO	ANO	NE	NE	NE	
5.	NE	NE	NE	ANO	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	
6.	ANO	NE	ANO	ANO	NE	NE	ANO	ANO	ANO	NE	NE	ANO	
7.	NE	NE	NE	ANO	NE	NE	NE	NE	NE	ANO	NE	NE	
8.	NE	ANO	ANO	ANO	NE	NE	NE	NE	NE	ANO	NE	NE	
9.	NE	ANO	ANO	ANO	NE	ANO	NE	ANO	ANO	NE	NE	NE	
10.	ANO	NE	ANO	ANO	NE	NE	ANO	NE	NE	NE	NE	NE	
11.	NE	ANO	NE	ANO	NE	NE	NE	NE	ANO	NE	NE	ANO	
12.	NE	NE	NE	ANO	NE	NE	NE	ANO	ANO	NE	NE	ANO	
13.	NE	NE	NE	ANO	NE	NE	NE	NE	ANO	NE	NE	ANO	
14.	NE	ANO	ANO	ANO	NE	NE	NE	NE	ANO	NE	NE	NE	
15.	NE	NE	NE	ANO	NE	ANO	ANO	NE	NE	ANO	NE	NE	
16.	NE	NE	NE	NE	ANO	NE	ANO	ANO	NE	NE	NE	NE	
17.	NE	NE	NE	NE	NE	ANO	NE	NE	NE	NE	NE	NE	
18.	NE	NE	NE	NE	ANO	ANO	NE	ANO	ANO	ANO	NE	NE	
19.	NE	NE	NE	ANO	NE	NE	NE	ANO	NE	NE	NE	NE	
20.	NE	ANO	NE	ANO	NE	NE	NE	NE	NE	NE	ANO	NE	
21.	NE	NE	NE	NE	ANO	NE	NE	ANO	NE	NE	ANO	NE	
22.	ANO	NE	NE	ANO	NE	NE	ANO	ANO	ANO	NE	NE	NE	
23.	NE	ANO	NE	ANO	NE	NE	NE	NE	NE	ANO	NE	NE	
24.	NE	ANO	NE	ANO	NE	ANO	NE	ANO	ANO	NE	NE	NE	
25.	NE	ANO	NE	ANO	NE	NE	ANO	ANO	NE	NE	NE	NE	
26.	NE	NE	NE	NE	ANO	NE	ANO	ANO	NE	NE	NE	NE	
27.	ANO	NE	NE	ANO	NE	NE	ANO	ANO	ANO	NE	NE	ANO	
28.	NE	NE	NE	ANO	NE	ANO	NE	ANO	ANO	NE	NE	ANO	
29.	ANO	NE	NE	ANO	NE	NE	NE	NE	ANO	NE	ANO	NE	
30.	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	ANO	ANO	NE	NE	
31.	NE	NE	NE	NE	ANO	NE	NE	NE	ANO	NE	ANO	NE	
32.	NE	NE	NE	ANO	NE	NE	NE	ANO	ANO	NE	NE	NE	
33.	NE	NE	NE	ANO	NE	ANO	NE	NE	ANO	NE	NE	NE	
34.	NE	NE	ANO	ANO	NE	NE	ANO	ANO	NE	NE	NE	NE	
35.	NE	ANO	NE	ANO	NE	ANO	NE	NE	ANO	NE	NE	NE	
36.	NE	NE	NE	ANO	NE	ANO	NE	NE	ANO	NE	NE	NE	

37.	NE	NE	NE	NE	ANO	NE	NE	NE	NE	NE	ANO	NE
38.	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	NE	ANO	NE
39.	NE	NE	NE	ANO	NE	NE	NE	ANO	ANO	NE	NE	NE
40.	NE	NE	NE	NE	NE	ANO	NE	NE	ANO	NE	NE	NE
41.	NE	NE	NE	NE	NE	ANO	NE	NE	ANO	NE	NE	NE
42.	NE	NE	ANO	ANO	NE	NE	ANO	ANO	ANO	NE	NE	NE
43.	ANO	NE	NE	ANO	NE	NE	NE	ANO	ANO	NE	NE	NE
44.	NE	NE	NE	NE	NE	NE	ANO	ANO	ANO	NE	NE	NE
45.	NE	NE	NE	NE	NE	ANO	NE	NE	NE	NE	NE	NE

⁵⁴

Vysvětlivky:

ONT 1 = Fotografování zvoleného objektu zespodu

ONT 2 = Fotografování zvoleného objektu seshora

ONT 3 = Fotografování pomocí naklonění horizontu

ONT 4 = Fotografování širokoúhlým objektivem

ONT 5 = Fotografování teleobjektivem

PSYCH 1 = Zvýraznění prostředí fotografovaného objektu

PSYCH 2 = Fotografování jedinců – portréty dětí

PSYCH 3 = Fotografování emocí

PSYCH 4 = Fotografování interpersonálního kontaktu

SOC 1 = Fotografie ukazující cílenou pomoc Romům

SOC 2 = Fotografie ukazující Romy v kontrastu se „zákonem“

SOC 3 = Fotografie ukazující tradice či zvyky Romů

ANO - daný prvek se na snímku **vyskytuje**

NE - daný prvek se na snímku **nevyskytuje**

⁵⁴ V tabulce jsou zachycena data získaná z analýzy výzkumného vzorku fotografického materiálu. Tabulka není převzatá, vytvářela jsem jí já.

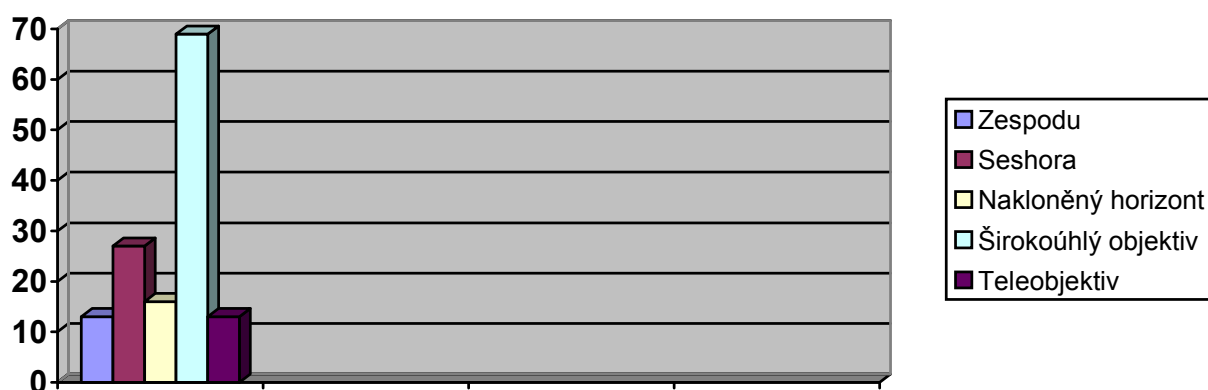
Shrnutí získaných dat zobrazené v tabulce:

Zkoumané prvky	Počet výskytu ve fotogr.materiálu z celkových 45 snímků	Zastoupení jednotl.jevů ve fotogr.materiálu v %	... v % zaokrouhleně
Fotografování zvoleného objektu zespodu	6	13,30%	13%
Fotografování zvoleného objektu seshora	12	26,60%	27%
Fotografování pomocí naklonění horizontu	7	15,50%	16%
Fotografování širokoúhlým objektivem	31	68,80%	69%
Fotografování teleobjektivem	6	13,30%	13%
Zvýraznění prostředí fotografovaného objektu	15	33,30%	33%
Fotografování jedinců – portréty dětí	13	28,80%	29%
Fotografování emocí	22	48,80%	49%
Fotografování interpersonálního kontaktu	26	57,70%	58%
Fotografie ukazující cílenou pomoc Romům	6	13,30%	13%
Fotografie ukazující Romy v kontrastu se „zákonem“	6	13,30%	13%
Fotografie ukazující tradice či zvyky Romů	6	13,30%	13%

55

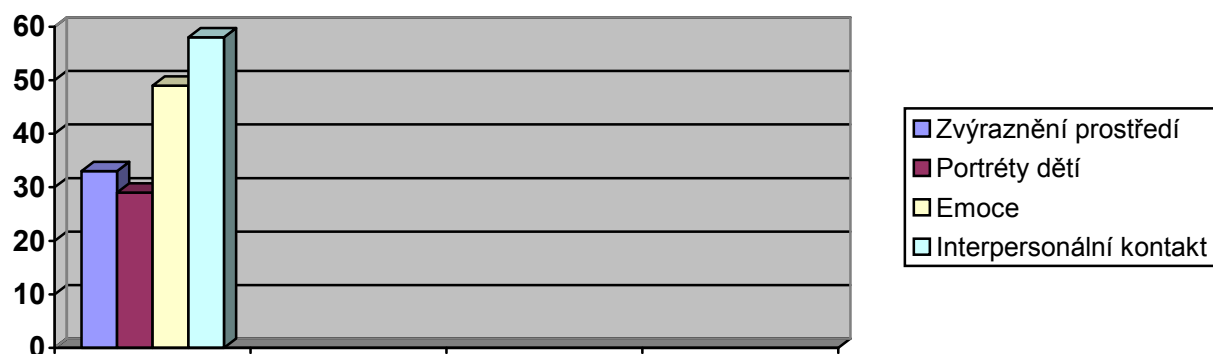
Shrnutí získaných dat zobrazené v grafech:

Metody spojené s ontologií snímku

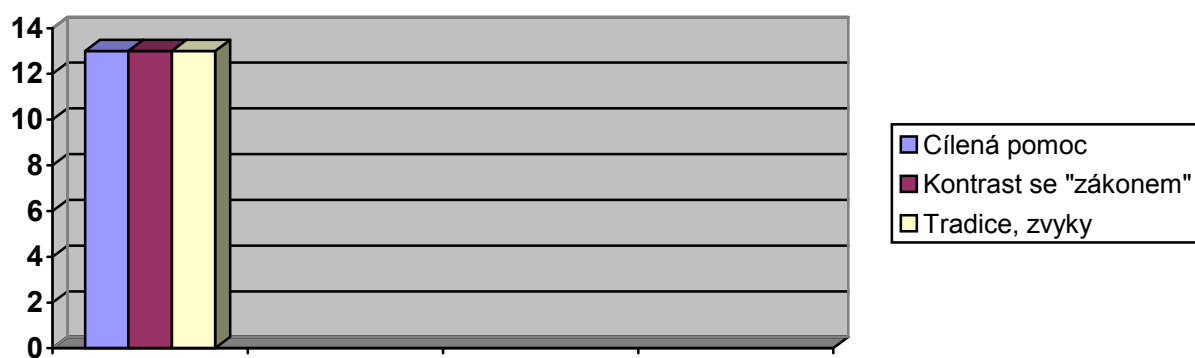

⁵⁵ Tabulka zachycuje výsledná zpracovaná data, která byla zjištěna během analýzy výzkumného vzorku fotografického materiálu. Tabulka není převzatá, vytvářela jsem jí já.

Metody spojené s psychologickým hlediskem

Metody spojené se sociálním hlediskem

56

⁵⁶ Grafy zobrazují výsledná zpracovaná data, která byla zjištěna během analýzy výzkumného vzorku fotografického materiálu. Grafy nejsou převzaté, vytvářela jsem je já.

6. Závěry

6.1 Závěry týkající se metod spojených s ontologií snímku

V okruhu metod, které jsou spojené s ontologií snímku tedy metod, které se v našem případě týkají především pohledu fotografa na snímek, který chce realizovat a výběru technických prvků, které použije, aby docílil výsledného snímku dle jeho představ, je patrné, že na rozdíl od následujících dvou okruhů tu nápadně vyčnívá jedna metoda, která je v našem vzorku snímků velmi často používaná. Jedná se o metodu použití širokoúhlého objektivu. Je to metoda u fotografů velmi oblíbená a používá se obzvláště u reportážních snímků. Nejenom že díky tomuto objektivu získá fotograf možnost zachytit mnohem větší prostor než s normálním objektivem, ale fotografie působí především dojmem autentičnosti. Není pouhým „obrázkem“ nějaké situace, jevu, ale diváka jakoby „vtahuje“ do děje. A protože ho vtahuje do děje, je pravděpodobné, že se divák také nad takovým snímkem více pozastaví, detailněji si ho prohlédne. Širokoúhlý objektiv je právě pro zobrazení detailů vhodný, protože má velkou hloubku ostrosti⁵⁷, což divákovi umožňuje prohlédnout si detaily nejen na dominantním objektu, který je v popředí, ale také na pozadí. Dalo by se říci, že právě pozadí hraje ústřední roli na takovýchto snímcích a dá se předpokládat, že je to zrovna pozadí, které může u těchto snímků ovlivňovat divákovi postoje a názory.

Divák si na těchto snímcích zcela jistě všimne na první pohled dominantního objektu, ale hned v zápětí upoutá jeho pozornost pozadí. Pokud by takové pozadí bylo rozmazané, divák by si ho sice všiml, ale nevěnoval by mu větší pozornost. Zato vidí-li divák ostré, bohaté a rozmanité pozadí, jeho pozornost se rychle obrátí právě k němu. Pozadí divákovi o dominantním objektu leccos vypovídá a divák si ho naprosto logicky pak s daným objektem spojuje.⁵⁸ Na snímcích z vybraného fotografického materiálu, u kterých byl použit širokoúhlý objektiv, jsou zachycená pozadí velmi často vůči Romům nelichotivá. Zobrazují nepořádek, špínu, chudobu, obydlí, která jsou pro běžného diváka neobyvatelná apod.

Další metodou, která se na fotografickém materiálu sice neobjevuje tak často jako předešlá, ale v rámci vzorku snímků pořád poměrně často je fotografování seshora. Takové snímky zcela jistě umožňují zachytit větší prostor, než kdyby se fotografie fotila z úrovně. Na snímku je tak opět prostor i pro pozadí. Kromě důležitosti pozadí, o jehož působení na diváka jsem již mluvila, však tyto snímky poskytují divákovi i pohled „svrchu“, tedy jakýsi

⁵⁷ McNally, J. (2008): Fotografie – rozhodující momenty. Brno, Zoner Press.

⁵⁸ McNally, J. (2008): Fotografie – rozhodující momenty. Brno, Zoner Press.

nadřazený pohled. Je to postoj, který si divák primárně neuvědomuje, který ale vnitřně pociťuje. Tento pocit by se dal připodobnit k situaci z každodenního života, kdy se například dospělý člověk baví s dítětem. Kouká na něj z nadhledu a dítě k němu naopak musí zvednout oči. Právě o modifikaci tohoto pocitu se jedná u takto vyfotografovaných snímků.⁵⁹

Další metodou v pořadí četnosti výskytu je naklonění horizontu. To se sice již na snímcích tak často nevyskytuje, ale u snímků, u kterých se vyskytuje, má své silné opodstatnění. Takové snímky získají dynamiku a pokud zachycují například nějaký rychlý pohyb nebo pohyb vůbec, je tento pohyb pro diváka velmi dobře představitelný. Takové fotky jsou energické a „nabité“, působí velmi „živě“. Ve zvoleném vzorku snímků je této metody užíváno vesměs tak, že výsledné snímky působí na diváka živým, milým a veselým dojmem. Vedle dynamičnosti je třeba u této metody opět zmínit, že i ona umožňuje velmi zajímavě zachytit vedle dominantního objektu jeho pozadí.⁶⁰ Opět se tedy setkáváme s pozadím a jeho vlivem na diváka.

Poslední dvě metody zastávají ve fotografickém materiálu jen malé procento a objevují se pouze na fotografiích, které ať už z důvodu místa focení, situace nebo jiného faktoru vyžadovaly použití právě těchto metod. Jejich četnost není tak velká, abychom mohli spekulovat o jejich vlivu na postoje a názory potenciálních diváků.

6.2. Závěry týkající se metod spojených s psychologickým hlediskem

V tomto okruhu metod je zajímavým ukazatelem, že se všechny vybrané metody, považované za podstatné v rámci výzkumného problému, objevovaly ve fotografickém materiálu poměrně často.

Nejčastěji a to u více jak poloviny snímků se vyskytoval prvek fotografování interpersonálního kontaktu. Jedná se o fotografie skupin Romů, které jsou různě početné, například skupina oslavujících, skupina demonstřujících, ale třeba i početná rodina, na kterých je poměrně často vidět, že daná skupina neztvární pouze dav lidí, ale že je mezi těmito lidmi patrný nějaký bližší kontakt. V odborné literatuře týkající se Romů a jejich kultury se často dočteme, že právě skupinová příslušnost a lojalita ke skupině jsou pro Romy velmi důležité, takže by nás takové snímky na první pohled nemusely ani zarážet. Zamyslíme-li se však nad tím hlouběji a uvědomíme-li si, jak velké procento zastávají tyto typy fotografií v našem vzorku snímků, zjistíme, že se motiv romské soudržnosti objevuje opravdu až příliš

⁵⁹ McNally, J. (2008): Fotografie – rozhodující momenty. Brno, Zoner Press.

⁶⁰ McNally, J. (2008): Fotografie – rozhodující momenty. Brno, Zoner Press.

často. Zde by se tedy dalo spekulovat o tom, že by mohly tyto fotografie v laickém divákovi vyvolávat pocit uzavřenosti. Pocit uzavřenosti a nepropustnosti romské komunity vůči členům majority. Tyto snímky tak na diváka nemusí působit primárně ve smyslu názorného předvedení silných a pevných pout v rámci nějakého společenství, mohou také působit dojmem odstupů, uzavřenosti a neprůhlednosti. To může v potenciálních divácích budit pocit distancování, někdy nepochopení, jindy možná i pocit strachu.

Velmi častým námětem je dále zobrazování emocí. Ať už jsou to emoce veselé nebo smutné, vždy se jedná o emoce silné. Vidíme – li na snímcích radost, pak se projevuje celou rozesmátou tváří, veselýma velkýma očima nebo gesty radosti. Takové snímky jsou, zdá se, jedny z mála ve zkoumaném fotografickém materiálu, které by mohly mít na diváka vliv v dobrém slova smyslu. Jsou to vesměs snímky milé, na kterých diváka upoutá radost mnoha prvky obrazu. U zobrazení emocí smutných se zdá být efekt výsledných fotografií dvojitý. Jedná –li se o smutek nebo starosti, je tato emoce často zachycená u malých dětí, u kterých může na diváka působit pocitem soucitu a zúčastnění. Jedná –li se však o emoce smutku (pláč, zoufalství) zobrazených u dospělých lidí, působí síla obrazů těchto emocí spíše dojmem neautentičnosti a přehrávání v přítomnosti fotografa. Obecně je však třeba říci, že jsou Romové zobrazováni jako velmi emocionální lidé. Natolik emocionální, že na to nejsou členové majoritní společnosti zvyklí, což možná může v divákovi budit určitou nedůvěru.

Další metodou často se objevující na vybraných fotografiích je zvýraznění prostředí. O způsobu působení prostředí na diváka jsem se již zmiňovala výše. Zde bych jen doplnila, že se jedná o fotografie, kdy fotograf vyfotil snímek kompozičně tak, aby byla na prostředí skutečně zaměřena pozornost diváka, aby si ho nemohl nevsimnout. Obzvláště markantní je to u fotografií, u kterých jasně vidíme, že kdyby měl fotograf v úmyslu zobrazit hlavně „dominantní“ objekt, dal by se tento objekt lehce vyfotografovat tak, aby jeho pozadí snímek nenarušovalo. Jinak řečeno: prostředí je na takovýchto fotografiích zachyceno pouze s jedním záměrem – aby ho divák nemohl přehlédnout a aby v něm vzbudilo pocit odporu nebo možná opovržení.

Poslední metodou v seznamu, ne však metodou málo se na snímcích objevující, je zobrazování dětí, jejich portréty. Jedná se o fotografie poměrně malých dětí, které jsou zobrazovány převážně veselé, v menšině pak smutné nebo zamračené. Dominantními prvky na všech těchto fotografiích jsou především velké tmavé oči. Tyto fotografie jsou fotografované tak, aby v divákovi vzbuzovaly veskrze obdobné pocity, které jsem popisovala výše u fotografií zobrazujících emoce s tím rozdílem, že jsou tyto pocity ještě podtrženy tím, že se jedná o emoce malých dětí. Malé děti na fotografiích v divácích obecně vzbuzují něhu a

kladný přístup. Romské děti jsou navíc právě díky svým tmavým očím velmi výrazné a často roztomilé a velmi hezké. Zdá se tedy, že se objevuje tolik snímků romských dětí proto, že by měly, po záplavě snímků Romů, které vzbuzují v divákovi spíše negativní pocity, vzbuzovat v divácích spíše pocity kladné a snažit se tak negativní bilanci fotografií s romskou tematikou alespoň trochu zvrátit.

6.3. Závěry týkající se metod spojených se sociálním hlediskem

V tomto okruhu metod došlo k zajímavému jevu a to tomu, že se všechny tři metody vyskytly ve fotografickém materiálu ve stejné míře. Tato míra není nijak závratná a tak se zdá, že spíše než aby tyto metody vypovídaly něco o tendenčnosti stylu fotografování snímků s romskou tematikou, jsou tyto fotografie spíše informačním materiálem o tématice takovýchto snímků.

Nutno však ještě podotknout, že ačkoliv se tyto metody ve fotografickém materiálu neobjevují nijak často, jsou témata, kterých se týkají tak úzce specifická, že se domnívám, postačí několik snímků s danou tematikou, aby tak tyto fotografie zanechaly v divákovi nějaký dojem.

Snímky zobrazující cílenou pomoc Romům ukazují například zdravotnickou péči poskytovanou Romům, nebo vzdělání pro romské děti apod. Zkrátka slouží k tomu, aby informovaly českou veřejnost, že k pomoci Romům ze strany majoritní společnosti dochází.

Fotografie ukazující Romy v kontrastu se „zákonem“ zobrazují Romy při demonstracích, výtržnictví, apod. a takovým způsobem, aby bylo jasné, že se jedná o nějakou akci, která naráží nebo by alespoň mohla narážet na „zákon“. U takových snímků stačí, když v blízkosti Romů fotograf zachytí nějaký symbol onoho „zákona“, například policistu v uniformě, policejní vůz, apod. U těchto fotografií se lze domnívat, že mohou v divákovi vzbuzovat pocit, že jsou Romové problémoví, věčně nespokojení nebo nenapravitelní.

Na posledním typu snímků se objevují romské tradice, zvyky, tradiční aktivity, romské oslavy, apod. Tyto fotky nejsou ničím specifickým výjimečné, zachycují velmi často nějaké taneční oslavy nebo festivaly, ale objevují se i fotografie tradičních rituálů (v našem vzorku snímků například pohřebních rituálů). Takové snímky zdá se nemají příliš velký vliv na utváření postojů české veřejnosti vůči romské problematice. Je však možné, že posilují

povědomí české veřejnosti o charakteristice Romů jako dobrých tanečníků a hudebníků, na což můžeme v některých analýzách narazit.⁶¹

6.4 Závěr – shrnutí

Na začátku výzkumu jsem si kladla dvě výzkumné otázky. Jaké časté metody, prvky či kompozice se vyskytují na fotografiích Romů objevující se v českém tisku? A jak mohou tyto jevy objevující se na daných fotografiích působit na českou veřejnost, ke které se tyto fotografie dostávají, a ovlivňovat tak její všeobecné postoje vůči Romům?

Co se týče první otázky, nebudu tu znovu vyjmenovávat všechny časté metody, které jsem ve fotografickém materiálu objevila, protože jejich podrobný popis jsem už rozebírala výše. Zaměřím se pouze na ty, které se v rámci vzorku fotografického materiálu objevovaly nejčastěji a nebudu je rozlišovat na okruhy, do kterých jsem je výše zařadila.

Naprostou nejčastější metodou, která se na snímcích objevuje, je zcela jistě zvýraznění prostředí. Týká se to jak technických parametrů fotografie, tedy toho jaké technické metody použije fotograf proto, aby docílil vyfotografování snímku dle jeho představ, tak například zvolené kompozice. Na vybraných snímcích je skutečně velmi často zobrazené špinavé, neuklizené, chudé a někdy až „asociální“ prostředí, které na diváka velmi pravděpodobně působí značně negativním dojmem. Toto prostředí není na fotografiích zobrazeno jen tak mimoděk, aby na nich bylo nějaké pozadí, je na nich zobrazeno cíleně, což je na mnoha snímcích velmi patrné. Jsou to především snímky, u kterých když se na ně zaměříme a trochu si je prostudujeme, zjišťujeme, že přestože je na snímku nějaký dominantní objekt v popředí a za ním nějaké pozadí, všimáme si paradoxně onoho pozadí více než dominantního objektu v popředí. Divák si samozřejmě na první pohled onoho dominantního objektu všimne, protože je v popředí, je větší, ale díky umně vyfotografovanému snímku sklouzne divákova pozornost velmi rychle právě k prostředí, které je zobrazené v pozadí dominantního objektu. Takové prostředí, které upoutá divákovu pozornost, si pak naprosto logicky divák s dominantním objektem spojí.⁶² Navíc je na mnoha vybraných snímcích patrné, že by se daná fotografie dala vyfotografovat jinak, pokud by autorovi šlo skutečně o zachycení dominantního objektu. Pozadí by sice na snímku jistě bylo vidět, ovšem nepoutalo by tak evidentně divákovu

⁶¹ Výzkum uskutečněný na Fakultě sociálních studií MU v Brně v letech 2000-2001: Šimíková, I., Bučková, P., Smékal, V. (2003): Kvalita multietnického soužití. Vlastnosti přisuzované Romům. In: Navrátil, P. a kol. (2003): Romové v české společnosti. Jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky.

⁶² McNally, J. (2008): Fotografie – rozhodující momenty. Brno, Zoner Press.

pozornost. Toho že je takové prostředí na snímku cíleně si samozřejmě běžný divák nevšimne, respektive si to neuvědomuje, ani o tom nepřemýšlí.

Další velmi častou metodou je zobrazování interpersonálního kontaktu, zobrazování skupin Romů. Je zajímavé, že se ve vzorku snímku objevují převážně skupinové fotografie Romů. Když už nalezneme nějaké snímky, kde je dominantním objektem pouze jedna osoba, jedná se většinou o portrét dítěte, což je další prvek, který je ve vzorku snímku velmi častý. Se zobrazováním romských dětí se dále pojí i následující často se objevující prvek a tím je zobrazování emocí. Ty se samozřejmě neobjevují pouze na snímcích dětí, emoce vidíme i na snímcích dospělých, ale je pravděpodobné, že emoce na tváři malého dítěte zanechávají v divákovi mnohem hlubší dojem. A to ať už se to týká emocí kladných či záporných. Společnou vlastností téměř všech snímků, na který je zobrazena nějaká emoce, je jejich velká síla. Emoce jsou skutečně zobrazeny jako silný dominantní prvek fotografie.

V menší míře než předchozí tři zmíněné metody se dále objevuje metoda fotografování z nadhledu, která má však ve zvoleném fotografickém materiálu stále poměrně podstatné místo. Obecně by se dalo říci, že se tato metoda používá zkrátka proto, aby mohl fotograf na snímku zachytit větší část prostředí, což je jistě nezpochybnitelné, ovšem dalo by se spekulovat i o vedlejším efektu takových snímků, na který někteří autoři upozorňují⁶³, a to je již zmiňovaný nadřazený pohled diváka. Jak se zdá, není tato metoda u reportážní fotografie příliš častá, ovšem ve zvoleném fotografickém materiálu se poměrně často objevuje.

Nakonec bych ještě chtěla upozornit na poslední dva prvky, které se sice na snímcích neobjevují tak často, ale mají natolik úzce vymezené „téma“, že můžeme předpokládat, že je četnost jejich výskytu ve fotografickém materiálu podstatná. Jedná se o fotografie zobrazující cílenou pomoc Romům a fotografie zobrazující Romy v kontrastu se „zákonem“. Oba typy snímku nepoužívají nějakých speciálních metod, kromě použití širokoúhlého objektivu, který je obecně v tomto vzorku snímků skutečně nadmíru častý, ale „pracují“ s divákem spíše po stránce informativní. Vypovídají v prvním případě o tom, že je Romům ze strany majoritní společnosti poskytována pomoc v jejich nelehké situaci (na snímku je téměř vždy zachycený nějaký běloch, který poskytuje pomoc Romovi) a v druhém případě o tom, že mají Romové „problémy“ se zákonem. Na tomto místě je nutno podotknout, že je romská problematika v české společnosti natolik ožehavé a křehké téma, že by mohly mít takové snímky na diváka podstatný vliv.

⁶³ McNally, J. (2008): Fotografie – rozhodující momenty. Brno, Zoner Press.

Druhá výzkumná otázka se týká možného vlivu metod (prvků) obrazu výše analyzovaných fotografií na obecné postoje české veřejnosti vůči Romům. O možném vlivu konkrétních, ve výzkumném vzorku fotografického materiálu často se vyskytujících metod jsem se zmiňovala již v předchozím abstraktu, ale pokud bych měla získané informace shrnout, zdá se, že převažují fotografie, které mohou na potenciálního diváka působit spíše negativně. Z velké části totiž fotografie zobrazují Romy jako chudé lidi žijící v „asociálních“ podmínkách. Dále jako emotivní, často veselí lidi, kteří se umí bavit, kteří se zdržují ve (velkých) skupinách, kteří jsou ale zároveň „závislí“ na pomoci majoritní společnosti. Je to obraz jistě útržkovitý a často vytržený z kontextu.

Dalo by se spekulovat o tom, zda potenciální divák tyto obrazy také nekriticky přijímá útržkovitě a vytržené z kontextu, ovšem o tom mohu v této práci skutečně jen spekulovat. Aby bylo možné posoudit dopad tohoto výzkumu a ověřit výsledné informace, které byly během výzkumu zjištěny, bylo by vhodné doplnit tento výzkum ještě o kvalitativní výzkum zaměřený na rozhovory. Pro ověření výpovědní hodnoty tohoto výzkumu bych tedy navrhovala kvalitativní rozhovory s:

- a) Fotografy, kteří dané snímky fotografovali
 - zda snímky skutečně fotografovali se záměrem, který ze snímků po analýze vyplynul
- b) Diváky (čtenáři), kteří s danými snímky přicházejí v tisku do kontaktu
 - jak na ně dané snímky působí
 - zda na ně působí tak, jak vzešlo z výzkumu
- c) Romy, kteří s danými snímky přicházejí v tisku do kontaktu
 - jak na ně dané snímky působí
 - konfrontace působení daných snímků na členy romské minority s působením těchto snímků na členy majority

6.5 Omezení výzkumu

Co se týče metody, každá výzkumná metoda má svá omezení. V případě kvantitativní obsahové analýzy je to především to, že je každý systém kategorií nutně zkreslený. Výběr kategorií je totiž zcela jistě podřízen subjektivním názorům. Toto omezení by se dalo značně zmírnit v případě, že by na výběru kategorií relevantních pro výzkumný problém pracovalo více jednotlivců. Vybrané kategorie by se tak pak daly porovnat, čímž by byla zajištěna větší objektivita finálního výběru kategorií.

Dále by větší objektivitu a informační potenciál celého výzkumu jistě umožnil výběr obsáhlejšího výzkumného vzorku fotografického materiálu. Čím větší vzorek zkoumaného materiálu podrobujeme analýze, tím objektivnější výsledky pak z daného výzkumu získáme. Pro rozsah výzkumu v rámci bakalářské práce jsme se však museli spokojit se vzorkem, jež byl vybrán.

A v neposlední řadě by bylo výzkum vhodné obohatit a doplnit kvalitativním výzkumem a to rozhovory, o kterých jsem se podrobněji zmiňovala již výše. Validita tohoto výzkumu by tak byla ověřena a podepřena nebo také zpochybněna dalšími získanými informacemi.

Výzkum v rámci bakalářské práce je tak svým rozsahem poměrně omezený a proto je třeba jej brát spíše jako úvod do dané tematiky, návrh postupu při řešení výzkumné otázky a jakýsi návod na postup výzkumné práce v rámci nějakého obsáhlejšího a náročnějšího výzkumného projektu.

7. Použitá literatura

- Baudrillard, J.(1994): Simulacra and Simulation. Ann Arbor: University of Chicago Press. In: Sztompka, P. (2007): Vizuální sociologie. Fotografie jako výzkumná metoda. Praha, Slon.
- Barthes, R. (2005): Světla komora. Poznámka k fotografii. Praha, Agite/Fra.
- Collier, J., Collier, M., Hall, E.T. (1986): Visual Anthropology: Photography As a Research Method. Albuquerque, University of New Mexico Press.
- Disman, M. (1993): Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha, Karolinum.
- Emmison, M., Smith, P. (2000): Researching the Visual. London, Sage. In: Sztompka, P. (2007): Vizuální sociologie. Fotografie jako výzkumná metoda. Praha, Slon.
- Eriksen, T.H. (2007): Antropologie multikulturních společností: Rozumět identitě. Praha, Triton.
- Howard, J.A. (2000): Social Psychology of Identities. Annual Review of Sociology, 26, 367-393.
- Jeřábek, H. (1992): Úvod do sociologického výzkumu. Praha, Karolinum.
- Kolektiv autorů (1997): Romové – reflexe problému. Soubor textů k romské problematice. Praha, Pastelka.
- McNally, J. (2008): Fotografie – rozhodující momenty. Brno, Zoner Press.
- Navrátil, P. a kol. (2003): Romové v české společnosti. Jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky. Praha, Portál.
- Schulz, W., Scherer, H., Hagen, L., Reifová, I., Končelík, J. (2004): Analýza obsahu mediálních sdělení. Praha, Karolinum.
- Sztompka, P. (2007): Vizuální sociologie, Fotografie jako výzkumná metoda. Praha, Slon.
- Sztompka, P. (2002): Sociologia Analiza społeczenstwa. Krakow, Znak. In: Sztompka, P. (2007): Vizuální sociologie, Fotografie jako výzkumná metoda. Praha, Slon.

- Amnesty International – Výroční zpráva o stavu lidských práv v ČR
<http://www.amnesty.cz/zpravy/Lidska-prava-v-CR-Chybi-ochrana-pred-diskriminaci-a-vzestupem-extremismu/> (staženo 15.9.2009)
- Czechkid
www.czechkid.cz (staženo 11.9.2009)
- Česká tisková kancelář – Fotobanka
<http://www.ctk.cz/sluzby/fotobanka/> (staženo 2.8.2009)
- Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně – Revue pro média - Kvantitativní obsahová analýza
<http://fss.muni.cz/rpm-blog/index.php?/archives/115-Slovník-Kvantitativni-obsahova-analyza.html>
(staženo 16.8.2009)
- Focus agency – Obsahová analýza médií
<http://www.focus-agency.cz/sluzby/metody-vyzkumu/obsahova-analyza-medii/> (staženo 16.8.2009)
- Photo Mysteria – Širokoúhlý objektiv
<http://photo.mysteria.cz/clanky/objekt6.html#sirokouhle> (staženo 6.9.2009)
- Photo Mysteria – Teleobjektiv
<http://photo.mysteria.cz/clanky/objekt6.html#tele> (staženo 6.9.2009)
- Wikipedia – Kontingenční tabulka
http://cs.wikipedia.org/wiki/Kontingen%C4%8Dn%C3%AD_tabulka (staženo 16.8.2009)

8. Přílohy

Do přílohy přikládám vzorek zkoumaného fotografického materiálu, tedy všech čtyřicet pět analyzovaných fotografií.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

10.

11.

12.

13.

14.

15.

16.

17.

18.

19.

20.

21.

22.

23.

24.

25.

26.

27.

28.

29.

30.

31.

32.

33.

34.

35.

36.

37.

38.

39.

40.

41.

42.

43.

44.

45.

64

⁶⁴ Fotografie 1. - 45.: Zdroj: <http://www.ctk.cz/sluzby/fotobanka/>